

ENSKILDA HÖGSKOLAN STOCKHOLM

Teologiska programmen

[Kyrkohistoria]

EXAMENSARBETE

Masteruppsats

Höstterminen, 2022

I en död som hans

En komparativ studie över hur martyrs tolkningar av
martyrskap och dess lidande förändrats

Författare: Freja Eriksson

Handledare: professor Joel Halldorf

Enskilda Högskolan Stockholm

Tack

Jag vill tacka min handledare professor Joel Halldorf som outtröttligt bidragit med goda råd, uppmuntran och inspiration i mitt uppsatsarbete. Du är en förebild för mig som teolog. Tack för ditt stöd i min utveckling som blivande präst. Jag vill också tacka alla mina systrar och bröder i Kristus som gått före mig och som med sina liv på olika sätt vittnat om Guds nåd och kärlek, genom lidande och smärta, under kyrkans historia.

Abstract

The objective of this study is to investigate how the church has changed over time, with focus on how modernity has influenced the church's construction of its identity through martyrs' texts, and to contribute to theory development through analysis. The study takes its theoretical starting point in Rowan Williams perspective on history as stories we tell to understand who we are. My main question is: how are changes in the church's identity reflected in texts of martyrs from two historical periods?

This question is answered through comparative analysis of texts written by martyrs from both the early church and the twentieth century, focusing on how the martyrs interpret and describe their coming martyrdom and suffering. Ignatius of Antioch's letters together with the prison narrative from *The Martyrdom of Perpetua and Felicitas* is compared to texts by Dietrich Bonhoeffer and by four trappist monks from Algeria: the brothers Luc, Paul, Christophe and Christian.

Six motifs are identified as common in the martyrs' texts regarding their interpretation of martyrdom and its suffering:

1. Suffering as freedom and liberation,
2. the transformative suffering,
3. suffering and martyrdom as argumentation,
4. suffering as communion with God,
5. the martyr's suffering as the special path,
6. and martyrdom as combat.

Changes within these motifs are identified between the historical periods. Central differences between the texts involve a recurring shift from a transcendental to immanent interpretive framework, a movement from power to powerlessness and an increased focus on humanity and mankind in the modern era. The image of God has changed: from identification with the risen powerful Christ, the martyr rather identifies with the incarnated, suffering, serving, powerless and dying human Jesus in the modern era. The self-image of the martyrs has changed: the martyrs see themselves not becoming anything other than human, and instead becoming more human through her suffering and martyrdom. The political potential and hope have also changed: powerlessness is premiered, the martyr's own guilt as a human being replaces the demonization of the other, and the change the martyrs hope for is in the immanent realm of humanity for the common well of all mankind in modern times.

These changes can only to some extent, but not fully, be explained and understood by Charles Taylor's theory on modernity and suffering presented in his *A Secular Age* (2007) and Byung-Chul Han's theory on modernity and suffering as discussed in his *Palliativsamhället* (2021). The immanent frame, the process of disenchantment and the anthropocentric shift helps to understand some of the differences between the eras.

But both Taylor's and Han's basic thesis is that suffering is impossible to handle and by default meaningless and negative in the modern west, and that suffering in modernity

has lost all its political and societal dimensions that previously could result in the fight for political change, and that there is no possibility to maintain a Christian belief in God whilst suffering. This is by this study proven to be incorrect. The modern martyrs, and the church in the modern era reflected through the texts of the martyrs, is influenced by but not synonymous with the modernity pictured by Taylor and Han. They are not non-modern, but neither do they repeat the same interpretations and theology as their precursors in the early church. Instead, we see in them the expression of a renewed Christian identity.

The modern martyrs in this study have, through theological creativity, recontextualized and reinterpreted their faith, informed by the experience of modernity as pictured by Taylor and Han. The church has changed over time and it shows through the martyrs accounts and interpretations of their suffering and martyrdom. The renewed identity, both anthropocentric and theocentric, formed through creative theological recontextualization, has made it possible to maintain a Christian belief in God, a hope for a better world and a sense of meaning midst suffering, in the modern era. Taylor's and Han's theories about the secularization of the church's identity and the modern west have not happened in practice.

Engelsk titel

Unto His Death: A Comparative Study on How Martyrs' Interpretations of Martyrdom and Its Suffering Have Changed

Nyckelord

Byung-Chul Han; Charles Taylor; Dietrich Bonhoeffer; Christian de Chergé; Perpetua; Ignatius of Antioch; Martyrskap; Martyrdom; Modernity; Moderniteten; Komparativ analys; Modernitetsteori; Suffering; Lidande; Pain; Smärta; Sekularisering; Secularization.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	8
1.1	Problemställning, syften och forskningsfrågor.....	8
1.2	Material och avgränsning	9
1.3	Centrala begrepp och definitioner	11
1.4	Historisk bakgrund	12
1.4.1	Ignatios av Antiokia	12
1.4.2	Vibia Perpetua	12
1.4.3	Dietrich Bonhoeffer.....	13
1.4.4	Trappistbröderna Christian, Christophe, Luc och Paul	13
1.5	Disposition.....	14
2	Tidigare forskning	15
2.1	Personspecifika forskningslägen	15
2.2	Historisk forskning	18
3	Metod och teorier	23
3.1	Metod.....	23
3.2	Byung-Chul Hans <i>Palliativsamhället</i>	23
3.2.1	Smärta och förändring: en fråga om makt och politik.....	24
3.3	Charles Taylors <i>A Secular Age</i>	24
3.3.1	Lidande i det antropocentriska klimatet: teodicéproblem	24

3.3.2	Poröst jag och buffrat jag	25
3.3.3	Den immanenta ramen: mänsklig blomstring.....	26
3.3.4	Individualisering.....	26
3.3.5	Offrets omöjlighet i modern kristendom	27
3.3.6	Uppståndelsehoppets vara	27
3.4	Modernitetsteoretiska sammanfattningar	27
4	Undersökning och analys	29
4.1	Lidande som frihet och befrielse	29
4.2	Det transformerande lidandet	30
4.3	Lidande och martyriet som argumentation.....	32
4.4	Lidande som gemenskap med Gud.....	34
4.5	Martyrens lidande som den särskilda vägen.....	35
4.6	Martyrskapet som kamp	36
4.7	Sammanfattning.....	38
5	Martyrer och modernitetsteorier.....	40
5.1	Smärta och förändring: en fråga om makt och politik.....	40
5.2	Lidande i det moderna antropocentriska klimatet: teodicéproblem	41
5.3	Poröst jag och buffrat jag	42
5.4	Den immanenta ramen: mänsklig blomstring.....	42
5.5	Individualisering.....	43

5.6	Offrets omöjlighet i modern kristendom	44
5.7	Uppståndelhoppets vara	44
5.8	Sammanfattning av martyrer och modernitetsteorier	45
6	Diskussion: förnyad identitet.....	49
6.1	<i>Imitatio Christi</i> - immanens, hopp och makt.....	51
6.2	Sammanfattning av diskussion	54
7	Förslag på vidare forskning	55
8	Slutsatser och sammanfattning	56
	Bibliografi.....	58

1 Inledning

År 2000 höll Johannes Paulus II en ceremoni till åminnelsen av 1900-talets martyrer och vädjade om kristen enhet utifrån perspektivet att martyrernas lidande talar högre än alla tidigare grunder för kyrklig splittring (Boudreaux, 2000). Under mina studier av den tidiga kyrkans martyrtexter har jag fått frågor om syftet med att studera något så obskyrt eller främmande för nutidens kyrka, speciellt utifrån att jag själv är en blivande präst i Svenska kyrkan som är ett samfund utan historia av egen förföljelse i Sverige. För den världsvida kyrkan är dock diskrepansen mellan nutiden och antikens martyrhistoria ej så stor som man kanske skulle tro. I årliga World Watch List kartlägger Open Doors US/Global Christian Relief den globala förföljelsen av kristna. År 2020 mördades över 4700 kristna martyrer (Lowry, 2021). År 2022 hade den siffran ökat till över 5600 kristna martyrer (Open Doors U.S.: World Watch List 2023).

Detta är en fråga som är angelägen för alla kristna världen över och som förenar bortom traditionella samfundsgränser. 1900-talet har hittills varit århundradet med överlägset flest kristna martyrer - samtidigt som denna del av modern kyrkohistoria är föga utforskad eller dokumenterad (Royal 2000:1, Williams 2014:55).

I *Why Study the Past: The Quest for the Historical Church* skriver Rowan Williams att historia är berättelser vi berättar för att förstå vilka vi är (William 2014:4–31). I den tidiga kyrkan var martyriet en demonstration av den kristna församlingsgemenskapen och identiteten (Williams 2014:34). Martyrtexters beskrivningar av lidandet och döendet var ett sätt att beskriva vad man tänkte skedde; texterna var i den tidiga kyrkan en del av hennes självidentifikation och definierandet av vad det innebar att vara en del av en kristen gemenskap (Williams 2014:36). Kyrkan har genom tiderna fortsatt berätta om martyrer för att påminna sig om vem hon är, och frågan om hur teologin gör rättvisa för martyrernas vittnesbörd bör, enligt Williams, influera all teologisk innovation och verksamhet (Williams 2014:55, 57). Martyrernas historia, vittnesbörd och gärningar är med andra ord högaktuella än idag.

I denna uppsats jämförs martyrs tolkningar av martyriet och dess lidande från den tidiga kyrkan och moderniteten utifrån syftena att studera hur kyrkan förändrats över tid och att bidra med teoriutveckling genom förklarande och problematiserande analys om lidande i moderniteten. Har motiven som den tidiga kyrkans martyrer använde för att tolka sitt lidande förändrats, och isåfall hur och varför? Vad säger detta om kristen identitet och kyrkans relation till den omgivande kulturen i moderniteten?

1.1 Problemställning, syften och forskningsfrågor

Williams menar att martyrs berättelser var ett sätt för den tidiga kyrkan att förstå sig själv och att all teologisk innovation bör influeras av och göra rättvisa åt deras vittnesbörd. Utifrån detta perspektiv har både de tidiga och moderna martyrer betydelse för kyrkans identitet och teologiserande idag. Därför är det ett problem att martyrskapet och dess lidande i moderniteten inte ägnats större uppmärksamhet inom den kyrkohistoriska forskningen. Om den tidiga kyrkans identitet konstituerades särskilt

genom martyrens vittnesbörd i antiken, och kyrkan än mer idag ser kristna människor dö martyrdöden, så är detta ett angeläget ämne att studera.

Denna uppsats syften är att studera hur kyrkan förändrats över tid och att bidra med teoriutveckling genom förklarande och problematiserande analys om lidande i moderniteten. Jag studerar tolkningar av martyrskapet och det lidande som är kopplat till martyrskapet genom en komparativ analys av primärtexter skrivna av kristna martyrer från den tidiga kyrkan och 1900-talet.

Med hjälp av filosoferna Charles Taylors och Byung-Chul Hans teorier om moderniteten och lidande analyseras eventuella skillnader med fokus på brott och kontinuitet mellan resultatet av den komparativa analysen och teorierna. Genom att låta analysresultaten från den komparativa analysen möta teorierna går förändringar över tid att diskuteras och frågan om kyrkans relation till omgivande kulturen i moderniteten att urskiljas. Det deskriptiva forskningsarbetet i analysen leder således till en förklarande och problematiserande analys, som kan bidra med teoriutveckling.

Den övergripande frågan som uppsatsen svarar på är: Hur speglas förändringar i kyrkans identitet i martyrs texter från två historiska epoker?

För att svara på den övergripande frågan kommer följande forskningsfrågor att ställas till materialet:

1. Hur beskrivs martyriet och det lidande som är kopplat till martyrskapet i martyrs texter från den tidiga kyrkan?
2. Hur beskrivs martyriet och det lidande som är kopplat till martyrskapet i martyrs texter från nittonhundratalet?
3. Kan eventuella skillnader mellan materialet från de olika epokerna förklaras eller förstås med hjälp av Charles Taylors och Byung Chul-Hans teorier om moderniteten och lidande?

1.2 Material och avgränsning

För att svara på uppsatsens forskningsfrågor studeras texter som är skrivna av kristna martyrer från två tidsperioder: antiken och nittonhundratalet. Urval av material har skett utifrån kriterierna:

1. Det finns goda argument för att martyren i fråga själv är författare av verket.
2. Verket är skrivet i en kontext i vilken det går hävda att dess författare insett sin kommande död och därmed är i position att förstå sig själv, sin situation, sitt lidande och sina beslut framåt utifrån en tolkningsram av kristen martyroteologi.

Dessa kriterier har använts för att undvika behovet av att föra en diskussion om äkthetsfrågor och istället kunna läsa texterna som uttryck för kristen identitet i texternas givna historiska kontexter.

Med hänsyn till urvalskriterierna är materialet som representerar den tidiga kyrkan av Ignatios av Antiokia och Vibia Perpetua. Ignatios brev till efesierna, magnesierna, romarna, filadelfierna, smyrnierna, trallierna och Polykarpos äkthet anses klargjord av flera forskare (Andrén & Beskow 2006:81). Jag har studerat de grekiska breven i svensk översättning av Olof Andrén och Per Beskow, hämtad ur den andra upplagan av *De apostoliska fäderna* från 2006. Referenser till Ignatios brev kommer hädanefter att göras med kortform till brevets namn, kapitelnummer och sidhänvisning utifrån paginering i Andrén och Beskows bok. Kortformerna är: Ign Ef, Ign Magn, Ign Rom, Ign Fil, Ign Smyr, Ign Trall och Ign Pol.

Latinska *Passio sanctorum Perpetuae et Felicitatis* har jag studerat i engelsk översättning av Herbert Musurillo från 1972, vilken anses vara standard (Kraemer & Lander 2000:1064). Översättningen har varit tillgänglig för mig i Ross. S. Kraemers *Women's Religions in the Greco-Roman World: A Sourcebook* (2004). Utifrån urvalskriterierna nämnda ovan har jag valt att studera fängelsenarrativet (kapitel tre till tio) i Perpetuas och Felicitas martyrium. Referenser till Perpetuas och Felicitas martyrium kommer hädanefter göras i kortformen PF, kapitelnummer och sidhänvisning utifrån paginering i Kraemers bok.

Med hänsyn till urvalskriterierna är materialet som representerar nittonhundratalets tolkningar verk av Dietrich Bonhoeffer och trappistbröderna Christian, Christophe, Luc och Paul. Bonhoeffers texter är hämtade ur *Motstånd och underkastelse: brev och anteckningar från fängelset* (2006), skrivna mellan 21 juli 1944 och 17 januari 1945, i svensk översättning av Janne Carlsson (Bonhoeffer 2006:214–242). Upptäckten av kuppmisslyckandet 20 juli 1944 påverkar sättet Bonhoeffer skriver. Breven skrivna innan dess innehöll en förhoppning om frigivning som sedan byttes till en tilltagande visshet om den oundvikliga döden (Gremmels 2002:252). Referenser till texterna av Bonhoeffer kommer hädanefter att skrivas med hans namn och sidhänvisning utifrån paginering i den svenska utgåvan av *Motstånd och underkastelse* från 2006.

De ursprungligen franska texterna av munkarna Christian, Christophe, Luc och Paul är skrivna mellan oktober 1993 och mars 1996. De var fyra av sju trappistbröder som kidnappades och mördades 1996 i Algeriet. Deras texter har studerats i engelsk översättning tillgänglig i boken *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria* av John W. Kiser (2002). 30 oktober 1993 deklarerade GIA (*Groupe Islamique Armé*, beväpnade islamiska gruppen) krig mot utlänningar i Algeriet genom ett ultimatum. Detta motiverade och påverkade texter skrivna av bröderna i Algeriet, fram till deras död år 1996. Referenser till texter skrivna av bröderna Christian, Christophe, Luc och Paul kommer hädanefter att skrivas med hänvisning till varje broders tagna namn, år för nedskrivandet av den historiska källan och sidhänvisning utifrån paginering i Kisers bok från 2002. Vilken sorts historiskt material de enskilda brödernas texter består av förtydligas i bibliografin.

Materialet gör nedslag i historien men kan ej på grund av uppsatsens begränsade utrymme och art åstadkomma en allomfattande analys av syn på lidande eller martyriet, vare sig i ett helt samhälle, en tidsperiod eller i kyrkan. Materialet är intressant ur ett litterärt och existentiellt perspektiv utifrån att de med goda skäl tros vara skrivna av

martyrerna själva i kontexter vari insikten om deras stundande martyrium har gjorts. Min ansats är dock inte att göra studier på texternas teologi i helhet. Jag är enbart intresserad av de tolkningar som görs av martyrskapet och dess lidande och vad skillnader i tolkningar mellan epokerna kan säga om kyrkans relation till den omgivande kulturen och identitet i moderniteten. Innehåll i texterna som ej berör dess författares tolkning av martyrskapet och dess lidande har därför ej analyserats.

Den komparativa analysen görs mellan två historiska perioder med martyrer från vardera epoker som representanter för sin tids tolkningar. Analysen är inte mellan de olika martyrerna från samma period. Denna uppsats är skriven inom ramen för kyrkohistorisk forskning och mitt fokus är kyrkan i förändring över tid. Hänsyn till det unika i de enskilda martyrernas texter inom samma epok har därmed ej tagits i denna uppsats.

1.3 Centrala begrepp och definitioner

Martyr och martyrskap - Under kyrkans historia har martyren fungerat som exempel på den ideala förebildliga kristna människans leverne och död. Martyrer, martyrskapet och tillerkännande av någons martyrskap har även tjänat politiska och ideologiska syften i och utanför kyrkan. Texter av martyrer, om martyrer och i martyrs namn har verkat på samma sätt och varit del av bildandet av en kristen identitet. Definitionen av en martyr är således till viss del flytande. Den som tillskrivs och tillerkänns martyrskapet tillskrivs och tillerkänns samtidigt en sorts status och en hyllande idealisering inom kyrkan som förebild.

Jag använder i denna uppsats den teologiska facktermen martyr om personer som mördats med anledning av hat för deras kristna övertygelse, utövning och/eller värderingar, samt som postmortem tillskrivits och tillerkänts särskild status inom kyrkan med bas i att de avlidit under sagda förhållanden.

För vidare diskussion om det kristna martyrbegreppet som teologisk och historisk konstruktion se Craig Slanes *Bonhoeffer as Martyr: Social Responsibility and Modern Christian Commitment* (2004), Bruno Chenus *The Book of Christian Martyrs* (1990) och Catherine Pepinsters *Martyrdom: Why Martyrs Still Matter* (2020).

Imitatio Christi – *Imitatio Christi*, imiterande och/eller efterföljelse av Kristus, är inom kristen teologi idén om och praktiken av att som kristen följa Jesu exempel, även i lidande och död. Det uttrycker ett ideal inom kristen etik och andlighet. *Imitatio Christi* är ett återkommande motiv som tolkats olika under kyrkans historia. Det är vanligt förekommande i studerande av martyrer att fokusera på martyrernas kristologi och tolkning av lidande i samband med varandra. I formulerandet av martyртеologi tas hänsyn till vad kyrkan menar *Imitatio Christi* innebär. *Imitatio Christi* används som begrepp i denna uppsats i betydelsen efterföljelse och imitation av Kristus som ett föränderligt fenomen beroende av tolkning av vem Kristus är, hur han efterföljs och varför. Begreppet används för att synliggöra teologiska skiften och illustrera förändringar i kyrkan över tid. Olika former och tolkningar av *Imitatio Christi* kan läsas mer om i Soon-Gu Kwons *Christ as Example: The Imitatio Christi Motive in Biblical and Christian Ethics* (1998).

1.4 Historisk bakgrund

I detta avsnitt presenteras bakgrundsinformation till uppsatsens studerade martyrer. Presentationerna av martyrererna görs i kronologisk ordning utifrån antaget dödsdatum.

1.4.1 Ignatios av Antiokia

Ignatios var biskop i Antiokia troligtvis mellan år 69/70–107/108 och blev under kejsar Trajanus tid (år 98–117) dömd till vilddjuren och förd från Antiokia till Rom (Beskow & Andrén 2006:80). Det finns inga källor om Ignatios liv utöver det som går att utläsa ur senare traditioner och hans brev vilka Ignatios som fångslad skrev till olika församlingar och ledare på vägen till Rom och hans stundande martyrdöd. Ignatios brev skrevs under en tid då kristendomen började konsolideras, och organisatoriska och teologiska osäkerheter hanterades (Schoedel 1985:1). På grund av brevens relativt tidiga datering har de spelat en viktig roll i den teologiska reflektionen över kyrkan och kommit att bli centrala för vetenskapliga diskussioner om kristendomens ursprung. I breven finns flertalet framträdande teman utöver de som studeras i denna uppsats. Kyrkans enhet genom samling kring biskopen så som kring Gud själv och befrielse från söndring och irrlära genom bland annat eukaristin är framträdande teman.

Det finns ingen anledning till att betvivla att Ignatios kom att lida martyrdöden i Rom så som han förväntade sig att göra, men det finns inga historiska dokument som berättar om händelsen (Schoedel 1985:11). Både väst- och östkyrkan firar Ignatios åminnelse varje år som kyrkofader, biskop, helgon och martyr.

1.4.2 Vibia Perpetua

Många forskare förutsätter den historiska kvinnan Vibia Perpetuas författarskap till fängelsenarrativet (kapitel tre till tio) i Perpetuas och Felicitas martyrium, och texten kallas ofta i vetenskapliga diskussioner för Perpetuas dagbok på grund av dess form och språk (Shaw 1993:20). Den ursprungliga latinska texten *Passio sanctorum Perpetuae et Felicitatis* brukar dateras till tidigt tvåhundralet och martyrskapet till år 203, och händelse- och tillkomstplatsen tros vara Karthago, Nordafrika, inom den romerska provinsen (Balling, Bidstrup & Bramming 1997:54, 57, Kraemer 2004:356).

Fängelsenarrativet har varit av betydelse för både kyrkohistoriker och feministteologer i diskussioner om kvinnors ledarskap inom den tidiga kyrkan (Kraemer & Lander 2000:1048). I *Her Share of the Blessings: Women's Religions Among Pagans, Jews and Christians in the Greco-Roman World* kommer Ross S. Kraemer fram till slutsatsen att fängelsenarrativet är den tidigaste kända skriften av en kristen kvinna, vilken som sådan ger en unik historisk inblick i tidiga kristna kvinnors profeterande, ledarskap, konversioner och familjedynamiker i Nordafrika (Kraemer 1992:159–173). Perpetua var antagligen en ung kvinna, hustru och mor till en liten son, och hon kom från en relativt högt uppsatt familj i Karthago.

Perpetua är en av de martyrer som nämns vid namn i den romerska första eukaristiska bönen. Hennes åminnelse som martyr och helgon firas varje år i både väst- och östkyrkan.

1.4.3 Dietrich Bonhoeffer

Dietrich Bonhoeffer, född fjärde februari 1906, var en tysk luthersk präst, publicerad och doktorerad teolog, företrädare för och medgrundare av Bekännelsekyrkan och en motståndare till den tyska nazistiska ideologin.

Efter misslyckandet av 20 juli-kuppen mot Adolf Hitler och upptäckandet av hemliga Abwehr dokument relaterat till konspirationen i september 1944 anklagades Bonhoeffer för association med konspiratörerna. Han fördes till en förvarskällare i Gestapos högsäkerhetsfängelse innan han i februari 1945 fördes i hemlighet först till Büchenwalds koncentrationsläger och slutligen till Flossenbürgs koncentrationsläger. Den 4 april 1945 upptäcktes ledaren för Abwehrs dagböcker och efter läsningen av dem beordrades att alla Abwehr-konspiratörer skulle avrättas (Bethge 2006:249).

Den 8 april 1945 dömdes Bonhoeffer till döden i Flossenbürg av SS-domaren Otto Thorbeck (Bethge 2006:250). Han avrättades genom hängning, troligen den 9 april 1945 (Bethge 2006:251). Första gången Bonhoeffers brev och anteckningar från fängelset utgavs var år 1951 av Eberhard Bethge.

Dietrich Bonhoeffer är en av tio moderna martyrer som är avbildad som staty ovanför Westminster Abbeys västra port sedan år 1998. Hans namn finns inristat som en av flera moderna martyrer i martyrernas kapell i Strängnäs domkyrka sedan år 1999.

1.4.4 Trappistbröderna Christian, Christophe, Luc och Paul

År 1996 mördades sju trappistbröder från klostret Abbey of Our Lady of Atlas i Tibhirine, Algeriet, under oklara omständigheter. Motivet till kidnappningarna och mordet, den slutgiltiga dödsorsaken och vem som är skyldig för dådet är fortfarande ej klaggjorda. De sju bröderna var broder Bruno, född Christian Lemarchand (född år 1930), broder Célestin, född Célestin Ringard (född år 1933), broder Christian, prior i klostret, född Christian de Chergé (född år 1937), broder Christophe, född Christophe Lebreton (född år 1950), broder Luc, född Paul Dochier (född år 1914), broder Michel, född Michel Fleury (född år 1944) samt broder Paul, född Paul Favre-Miville (född år 1939). I denna uppsats studeras textmaterial av fyra av dessa trappistbröder: Christian, Christophe, Luc och Paul.

Algeriet befann sig under 1990-talet i ett våldsamt inbördeskrig mellan statens armé och olika islamistiska grupper. Den trettionde oktober 1993 deklarerade GIA (*Groupe Islamique Armé*, beväpnade islamiska gruppen) krig mot utlänningar i Algeriet med ultimatumet att utlänningar hade trettio dagar på sig att lämna landet, och att utlänningar efter detta datum skulle anses ansvariga för sina dödsfall om de valde att stanna (Kisar 2002:138). I samband med ultimatumet började priorn i klostret, broder Christian, att skriva på sitt andliga testamente. Testamentet skickade han före sin död till sin biologiska broder i Frankrike med instruktionen om att det vid hans död skulle öppnas av familjen (Kisar 2002:139, 153, 244–246).

Julaftonskvällen samma år uppsökte tre beväpnade män klostret i Tibhirine med tre krav, vilka bröderna inte kunde eller ville infria på sättet som efterfrågades (Kiser 2002:145–150). Efter denna incident kom det dagliga livet i klostret att kräva svårare val mellan att stanna och att lämna gemenskapen. Bröderna visste att det därefter fanns en stor risk för deras liv, som därefter kom att kännetecknas av vetskapen om en trolig martyrdöd och ett kontinuerligt lidande i kontexten av en ständigt upptrappad våldsam kontext, som de medvetet valde att stanna i (Kiser 2002:151–153, 164).

De sju trappistbröderna ingår i gruppen som kallas martyrer i Algeriet. Gruppen består av nitton romersk-katolska individer mördade mellan år 1994 och 1996 under det algeriska inbördeskriget. Påve Franciskus saligförklarade dessa martyrer den åttonde december 2018 (Al Jazeera, 2018)

1.5 Disposition

I uppsatsens första kapitel har grunden för uppsatsens ämne, problemställning, syften, forskningsfrågor och material presenterats och centrala begrepp definierats. Den historiska bakgrunden till de studerade martyrer har också presenterats. Efter denna övergripande disposition följer kapitel två i vilken tidigare forskning om uppsatsens ämne presenteras. I kapitel tre presenteras uppsatsens teorier och metod.

I kapitel fyra redovisas resultaten av undersökningen och analysen insorterat under sex gemensamma framträdande motiv identifierade i materialet. Skillnader och likheter mellan martyrerens tolkningar av motiven mellan epokerna tydliggörs för att besvara forskningsfråga 1 och 2. I kapitel fem diskuteras analysens resultat utifrån de presenterade teorierna om moderniteten och lidande. Forskningsfråga 3 besvaras genom prövandet av modernitetsteorierna på martyrer. Kapitel sex består av en diskussion om uppsatsens resultat och relation till teorierna utifrån uppsatsens syften och huvudfråga om kyrkans identitet i förändring över tid. I kapitel sju ges förslag på vidare forskning och i kapitel åtta sammanfattas uppsatsen och dess slutsats presenteras. Uppsatsen avslutas med en bibliografi.

2 Tidigare forskning

Denna uppsats innefattar och angränsar flera fält vilket omöjliggör en uttömmande redovisning av forskningsläget. I detta avsnitt presenteras det samtida forskningsläget i urval med fokus på historisk analys och komparation över motiv i martyrtexter och dess tolkningar av lidande samt martyrtexters uttryck för och samband med kristet identitetsskapande. Forskningen är uppdelad i två underkategorier: personspecifika forskningslägen och historisk forskning. Denna kategorisering ska dock ej tas som enskilda forskningsområden då kategorierna ofta sammanblandas eller relaterar till varandra.

2.1 Personspecifika forskningslägen

Ignatios av Antiokia

Ignatios av Antiokia som historisk person och hans brev som texter har ägnats mycket uppmärksamhet inom både exegetisk och kyrkohistorisk forskning, med fokus på autenticitet, teologi och religiös kontext. William R. Schoedels kommentar på Ignatios brev i *Ignatius of Antioch: A Commentary on the Letters of Ignatius of Antioch* (1985) är ett exempel på sådan forskning.

Ignatios kopplar enligt Schoedel samman sin teologi med sin självförståelse som martyr (Schoedel 1985:10). Martyrskapet förstods som ett sätt att nå perfektion, och lidandet var något som lärde honom att bli en idealisk lärjunge (Schoedel 1998:179). Martyrskapet och perfektion, vikt och hög status hörde samman, vilket yttrades i att den väntande martyren i den tidiga kyrkan sågs som den ideala lärjungen.

Martyrskapet och kristna människors lidande var enligt Ignatios en bekräftelse på Kristi sanna mänskliga natur (Schoedel 1998:234). Ignatios kristologi klargör Ignatius perspektiv på relationen mellan kyrka och samhälle. Kristi verkliga död bekräftar värdet i kristna människors lidande (Schoedel 1985:14).

Ignatios ord om Rom var inte väna, vilket Schoedel poängterar inte är samma sak som Ignatios perspektiv på världen utanför kyrkan: ”[i]t is Rome that slays the martyrs. And it is the representatives of Rome... that are deprived of a human face” (Schoedel 1985:14). Det är den romerska makten som Ignatios demoniserar genom sättet han skriver om sitt martyrskap och dess lidande - inte den utomstående världen. Rädslan för att bli vänd bort från villigheten till martyrskapet är också det diaboliskt, då det hindrar Ignatios från att nå Gud (Schoedel 1998:180, 184). Trots att Schoedel ifrågasätter det som han kallar en överbetoning av både de sakramentala referenserna och soteriologiska tolkningarna som Ignatius tillskriver sitt martyrskap, så menar han att Ignatios själv tolkar vägen till frälsning genom lidandet (Schoedel 1998:264–265).

I ”Suffering for Our Sakes: The Soteriological Thought Process of Ignatius of Antioch” (2022) studerar James B. Leavenworth Ignatios tolkningar av frälsningen i hans brev för att skapa en presentation av Ignatiansk soteriologi. Leavenworth konstaterar att flera forskare menar att det är troligt att Ignatios såg Kristi död som den första, snarare än den enda, värdefulla döden när det kom till frågan om mänsklighetens försoning och

frälsning (Leavenworth 2022:320). Denna soteriologiska signifikans stöts av brevens kopplingar till 4 Mackabeerboken och dess offermetaforer (Leavenworth 2022:321–332). Leavenworth menar dock att trots att Ignatios tydligt tolkade sitt martyrskap som ett offer så finns det inga bevis för att han såg sig själv som ett syndabärande offerlamm (Leavenworth 2022:332). Ignatios tolkade dock konsekvent sitt liv som ett fysiskt substitut givet istället för andras liv och att hans martyrskap var ett offer med syftet att nå personliga och gemensamma mål. Ignatios ansåg att han genom martyrskapet både når Gud fysiskt och demonstrerar och kommunicerar den kristna identiteten utåt (Leavenworth 2022:333–335). Ignatios eget martyrskap såg han, enligt Leavenworth, inte som något som för med sig frälsning.

Vibia Perpetua

Vibia Perpetua som historisk person och Perpetua och Felicitas martyrium som text har ägnats mycket uppmärksamhet inom exegetisk och kyrkohistorisk forskning. Majoriteten av de textorienterade läsningarna och analyserna som har gjorts är fokuserade på feministisk teori och analys. Exempel på dessa är Sarah Parkhouse ”The Fetishization of Female Example: Mary, Thecla, Perpetua and Felicitas” (2017) och Kate Coopers ”The Voice of the Victim: Gender, Representation and Early Christian Martyrdom” (1998).

Parkhouse studerar hur Perpetuas och Felicitas presentation i martyrtexten är menad att påverka läsare. Hennes slutsats är att textens retorik omvandlar kvinnorna till överdrivna bilder av kvinnlighet vilket fetischerar deras kön (Parkhouse 2017:586–587). Cooper utgår från Michel Foucaults *Discipline and Punish* från år 1975 i sin analys. Hon menar att martyrererna utmanade den romerska kulturen och ideologin rörande dominans och makt, och att den existerande samhällsordningens struktur användes i texterna för att omstörta samhället genom martyrens könade framträdande som gav henne en auktoritativ maskuliniserad röst (Cooper 1998:148–150). Både Parkhouse och Cooper anser att genuskonstruktioner spelar en stor roll i hur martyrskapet tolkas och beskrivs i Perpetuas och Felicitas martyrium, men båda analyserar den fullständiga texten och inte enbart fängelsenarrativet.

Fängelsenarrativet har varit betydelsefullt för både kyrkohistoriker och feministteologer i diskussioner om kvinnors ledarskap inom kyrkan då texten visar en kvinna som både förstår sig själv och tolkas av andra som en auktoritet och ledare (Kraemer & Lander 2000:1048). Forskningen rörande författarskapets autenticitet och textens historicitet är inne i ett intressant skede där mer kritiska röster höjs (jmf. Ross S. Kraemers *Her Share of the Blessings: Women's Religions Among Pagans, Jews and Christians in the Greco-Roman World* från år 1992 med Kraemer och Landers argument i *The Early Christian World* volym två från år 2000).

Dietrich Bonhoeffer

Dietrich Bonhoeffer är en person som ägnats mycket teologisk och akademisk uppmärksamhet, både som teolog, aktivist och martyr. Frågan om lidandets roll i hans teologi och liv tas upp bland annat i John Phillips *The Form of Christ in the World* (1967), men då med primärt fokus på Bonhoeffers brev från tiden mellan 18 och 21 juli 1944. I ”Suffering in the Theology of Dietrich Bonhoeffer: A Critical Analysis” skriver

William Johnson att detta sätt att studera ämnet förvränger Bonhoeffers teologi om lidande till en sen utveckling (Johnson 1992:5). Istället bör hela hans teologiska gärning läsas från perspektivet att lidandet haft en enande roll för Bonhoeffers liv och teologi. Frågan om Bonhoeffers tolkning av martyrskapet och dess lidande i hans senaste texter har dock ej varit fokus i forskningen.

I *Bonhoeffer as Martyr: Social Responsibility and Modern Christian Commitment* (2004) gör Craig J. Slane en systematisk utforskning och argumentation för att det är korrekt att, utifrån teologiska och ej bara moraliska överväganden, kalla och hedra Dietrich Bonhoeffer som martyr (Slane 2004:11, 13, 29, 248).

Samtidigt som Slane argumenterar för Bonhoeffer som martyr så undersöker han vad kristet martyrskap är med hänsyn till material från bibeln, den tidiga kyrkan och modern tid. Slane demonstrerar hur utvecklingen av det essentiella mönstret och förståelsen av begreppet martyrskap förändrats. Från ett i livet bekännande av sanning till ett ökat fokus på sambandet mellan den sanna martyrens lidande och död för bekännandet av sanningens skull, till att kyrkan kom att föra samman döden och vittnesbördet i sin förståelse av martyrskapet (Slane 2004:35–52). Vidare kom martyrskapet att bli sett som en frihetsakt, förstärkt av martyrens oskyldighet (Slane 2004:54–62). Detta förhållande mellan död, bekännelse och oskyldighet gör att diskussionen om martyrskapets gränser och huruvida Bonhoeffer eller andra moderna martyrer kan tillräknas denna titel finns.

Slane räknar upp flera paralleller mellan Bonhoeffer och de klassiska martyrerna från den tidiga kyrkan utifrån H.A. Fischels analys av martyrskapets klassiska mönster (Slane 2004:76–88). Utifrån analys av modernt martyrskap menar Slane att "...martyrs become objects of political oppression because they are subjects who engage themselves politically in the interest of human justice" idag (Slane 2004:73). De politiska makterna i vår tid berörs inte av verbala bekännande om inte dessa bekännelser leder till handling. Detta förklarar enligt Slane hur vår tids martyrer har blivit inblandade i politik, då de bekänner genom att agera för de som har marginaliserats (Slane 2004:114). Därmed kan man se Bonhoeffer som en man vars tro ledde honom till omsorg för andra vilket ledde honom in i hans tids politiska arena, samtidigt som han visste att hans framtid riskerades på bekostnad av möjligheten att andras framtid genom hans handlingar kunde förbättras (Slane 2004:74). Därför kan man tolka Bonhoeffer som en martyr som imiterade Kristus i att han gav sitt liv för sina vänner.

Slane lyfter fram hur den kristna förståelsen av martyrskap är en fråga om historisk utveckling och utarbetande av relationen mellan Kristi liv och död och hans följares liv och död (Slane 2004:34). Då martyrskapet är knutet till kyrkohistorisk utveckling så är det nödvändigt att fråga huruvida nya dimensioner av martyrskap kan komma till ytan i vår egen historiska epok. I relationen till denna uppsats är detta att martyrerna själva är aktiva agenter i utvecklingen av martyrskapet som koncept viktigt, och de tillåts bidra till kyrkans förståelse av martyrskapet är en viktig poäng då den tar hänsyn till martyrskapets skiftande tolkningar över historien och att martyrer själva kan i sitt skrivande medvetet ha tolkat in sina egna öden och erfarenheter in i martyrskapet som tolkningsram.

Trappistbröderna i Algeriet

Det har gjorts viss forskning om de sju trappistbröderna som mördades i Algeriet 1996, men det går ej säga att dessa män ägnats uppmärksamhet inom teologisk forskning i samma utsträckning som de övriga martyrererna i denna uppsats. Det råder en brist på relevant forskningsmaterial att tillgå. Forskningen som har gjorts fokuserar främst på Christian de Chergés i synnerhet och brödernas generella teologi om och arbete med religionsdialog mellan kristendom och islam i Algeriet. *Christian Martyrs for a Muslim People* av Martin McGee (2008) och "Dialogue of Spiritual Life Between Catholics and Muslims: Entering into the Experience of 'The Other' with the Thought of Karol Wojtyła/John Paul II and Christian de Chérge" av Shannon G. Wylie (2015) är exempel på detta.

Frågan om de olika individernas martyrskap och deras tolkning av martyrskapet och dess lidande är inte centrum för forskningen, men ett betydelsefullt verk för forskningen rörande bröderna från Algeriets martyrskap är John W. Kisers *The Monks of Tibhirine: Faith, Love, and Terror in Algeria* (2002). Kiser gör en sammanställning och översättning av material skrivna av bröderna (vilket används som primärkällor i denna uppsats analys). Kiser gör också en studie över brödernas liv, teologi och verksamhet i Frankrike och Algeriet med hänsyn till den internationella politiska betydelse som bröderna kom att ha, både när de var i livet, när de kidnappades 1996 och i tiden efteråt när de bekräftades döda.

Kiser gör ställningstagandet att bröderna inte dog för sin kristna tro utan för att de vägrade lämna sina muslimska vänner (Kiser 2002:xiii). Det är ett ställningstagande som går att diskutera huruvida det är hjälpsamt och sant utifrån läsningen av brödernas egna texter inför sin stundande martyrdöd. Det går att ifrågasätta om separation mellan livsföring, teologi, politik och bekännelse på det sättet är plausibel, både när det kommer till martyrer generellt men särskilt, som Slane tar upp rörande Bonhoeffers politiska engagemang och martyrskapets koppling till bekännelsen, när det kommer till martyrer i moderniteten.

2.2 Historisk forskning

I *The Suffering Self: Pain and Narrative Representation in Early Christian Texts* (1995) undersöker Judith Perkins varför kroppsligt lidande och martyrskap var så framträdande i tidiga kristna texter. Perkins argument är att ny kunskap innebär ny makt vilket för med sig nya institutioner, och att kristendomens triumf var, åtminstone delvis, en triumf för en särskild representation av jaget som lidande (Perkins 1995:11). Den kristna självrepresentationen av gemenskapen som lidande och förföljd gjorde kristendomens framväxt som institution möjlig och det kända dödsföraktet och beredskapen till lidande bidrog till kristendomens attraktionskraft (Perkins 1995:12, 18).

Texter om martyrs gärningar är enligt Perkins, och flera forskare med henne, nyckeldokument till tidigt kristet identitetsskapande och självutformning (Perkins 1995:104). Kristna läsare och åhörare internaliserade martyrtexter och lärde sig hur de

skulle föreställa sig själva som subjekt. Tidiga martyrnarrativ framhäver den överlägsna helande förmågan i den kristna gemenskapen och argumenterar för att lidande är lönsamt och bestrider både makten och vägar till makt i den omgivande kulturen (Perkins 1995:125).

Perkins lyfter hur Foucault skrivit om kroppen som platsen för all kontroll (Perkins 1993:174). Fokus i de tidiga martyrtexterna på den lidande kroppen ska läsas som en del av den kulturella diskursen som konstruerade nya platser för social kontroll och makt (Perkins 1995:174, 189). Nutida kritisk teori har uppmärksammat representationens politik. Representationen är av naturen ofullständig och selektiv, och exkluderar oundvikligen material som kunde ha representerats eller bli representerat annorlunda (Perkins 1995:200). En kulturs verklighet, förstått som sättet som saker verkligen är, erkänns idag vara en funktion av dess system för representation, och vad som blir representerat, hur och av vem är frågor som behövs ställas inte bara för att förstå texter utan för att förstå kulturen som producerat texterna och i sin tur reproducerats genom dem (Perkins 1995:200)

Med detta perspektiv i åtanke undersöker jag kyrkans identitet och relation till moderniteten utifrån en läsning av hur kristna martyrer tolkar sitt martyrskap och dess lidande. De moderna texterna är med Perkins begrepp självrepresentationer vars tolkningar av martyrskap och lidande kan vara i kontinuitet med eller bryta mot de tidigare martyrernas texters självrepresentationer, och med de modernitetsteorier som tolkar den omgivande kulturens relation till lidande som presenteras och prövas i denna uppsats. Genom dessa självrepresentationer skapade kyrkan en identitet. Är denna identitet som uttrycks och skapas likadan i moderniteten, eller har den förändrats?

Sedan Perkins *The Suffering Self* gavs ut har det rått någorlunda forskningskonsensus i att smärta och lidande kroppar var den representationsform som tidiga kristna förstod sin kollektiva identitet som. I *Divine Deliverance: Pain and Painlessness in Early Christian Martyr Texts* (2017), som till viss del är en fortsättning på *Dying To Be Men: Gender and Language in Early Christian Martyr Texts* (2008), ifrågasätter Stephanie Cobb denna konsensus. Cobb avvisar dock inte Perkins argument om att det kristna lidandet var avgörande för framväxten av kristendomen som institution eller att lidandet var centralt för tidsepoken (Cobb 2017:157).

Cobb lyfter fram att det trots martyrtexternas ingående tortyrbeskrivningar ej läggs någon positiv värdering i, eller erkännande av, smärtan som martyrerna utsätts för. Litterärt våld är inte verkligt våld och Cobb menar att inom denna narrativa värld "...martyrdom does not hurt" (Cobb 2017:136). Smärta är inte omfamnat som en identitet, som Perkins argumenterar, utan presenteras i texterna som ett problem som behöver lösas. Smärta är en erfarenhet för de som lever frånskild från Gud (Cobb 2017:157). Kristna använder det lidande subjektet som en användbar diskurs för att konstruera sin egen identitet, särskilja sina läror, avvisa motsättande läror och bevara troende kristna i sin gemenskap (Cobb 2017:157).

Cobb hävdar, med argument från forskning som identifierat flertalet influenser från stoicism i den kristna tron, att denna okänslighet eller likgiltighet till smärta korresponderar med vissa stoiska principer till smärta och maskulinitetsideal som uttrycktes bland annat genom självkontroll och oberördhet (Cobb 2017:132–138). Uthållighet i tortyr och okänslighet för smärta är retoriska sätt att konstruera den kristna martyren som lik den dygdiga stoiska visa mannen, kännetecknad av maskulinitet. ”Rather than finding pain empowering, early Christian martyr texts reject the experience of pain as a locus of meaning altogether” (Cobb 2017:136). Cobb menar att i martyrtexterna valde de kristna att inte vara motkulturella utan istället associera sig med stoiska ideal som tillät hävdande av en egen rationalitet och erbjöd ett motnarrativ i form av respektabilitet som motsatte den gängse bilden av den kristna gemenskapen (Cobb 2017:137).

Cobb konstaterar att martyrtexter inte bör läsas som historiska återgivanden av händelser utan som teologiska konstruktioner skrivna för att argumentera för Guds aktiva medverkan i martyrhändelserna, och således även hans interaktion med de kroppar som borde känna smärta men inte gör det (Cobb 2017:x). Martyrtexterna bör därmed läsas som mirakelberättelser, vars fokus på Guds ageranden i tortyr och död möjliggör att läsare eller åhörare av texterna kan förstå och skapa mening av berättelsens tolkning av smärta som en illusion.

Genom att läsa dessa texter om torterade kroppar som just texter som både skapar och reagerar på teologi och omgivande kultur får man insikt i hur de tidiga kristna gemenskaperna konstruerade sig själva gentemot den omgivande världen och Gud (Cobb 2017:11). I denna uppsats studeras inte den fysiska smärtan eller dödsögonblicken för martyrer som finns återgivna och beskrivna i martyrberättelser. Istället studeras martyrerens egna texter i vilka de tolkar sina kommande martyrskap och det lidande som hör till. Cobbs studie på smärtan och smärtfriheten i tidiga martyrtexter som medel för att konstruera identitet och teologi i en historisk kontext styrker dock mitt argument att dessa texter går att läsas som identitetsbärande och identitetsskapande för kyrkan. Som sådana är texternas tolkningar av martyrskapet och det lidande som hör till, både i antiken och moderniteten, dokument av kyrkans egen tolkning av världen och Gud, igår och idag.

Från en epok till en annan; erfarenheten av lidandet och dess koppling med kyrkans identitet i relation till omvärlden är bestående ämnen. Joel Halldorf undersöker i sin avhandling *Av denna världen?: Emil Gustafson, moderniteten och den evangelikala väckelsen* (2012) relationen mellan den evangelikala väckelsen och moderniteten, med den svenska predikanten Emil Gustafson (1862–1900) som fallbeskrivning. Genom analys av Gustafsons spiritualitet identifierar Halldorf fem teman i Gustafsons spiritualitet varav ett är lidande. Dessa teman jämförs med Charles Taylors beskrivning av moderniteten.

Halldorf diskuterar kritiskt likheter och skillnader mellan Gustafsons spiritualitet och Taylors teckning av moderniteten och kommer bland annat fram till att distansen mellan Gustafson och Taylors modernitet är tydlig gällande synen på lidandet (Halldorf 2012:231, 234). Gustafson undersökte de positiva sidorna i lidandet, fastän det i

moderniteten ansågs enbart som något negativt, och han bejakade lidandet som ett uttryck för Guds personliga omsorg om människan. Det uppfattades inte som något som bara var och som människan hade att finna sig i, med en allmän generell meningsfullhet, utan tillskrevs en personlig meningsfullhet. Halldorf konstaterar att Gustafsons spiritualitet är präglad av moderniteten, men med en egen karaktär och integritet vilka förklarar skillnaderna med Taylors modernitet (Halldorf 2012:238).

Gustafson är med andra ord varken antimodern eller identisk med Taylors modernitet. Han representerar en slags modernitet. Detta innebär att den modernitet som Taylor beskriver inte kan vara den enda moderniteten. Den framstår istället som en generell beskrivning av modernitetens grundstruktur (Halldorf 2012:238).

Gustafsons modernitet beskrivs som teocentrisk istället för Taylors antropocentriska. Gustafsons individualism innebar inte att människan är ensam i världen utan att hon står ensam inför Gud och är Guds uppmärksamhetsfokus. Distansen mellan dessa två moderniteters utgångspunkter är större när det kommer till frågan om lidandet för att modernitetens negativa syn på lidandet är svårare att förena med en teocentrisk utgångspunkt (Halldorf 2012:239). Halldorfs slutsats är att Gustafson representerar en viss typ av modernitet vilken befinner sig inom Taylors modernitet som ramverk och grundstruktur, och påverkas av sagda ramverk och grundstruktur (Halldorf 2012:320).

Att genom komparation både mellan epoker och mellan enskilda martyrer identifiera skillnader och likheter är en vanligt förekommande metod i forskning om martyrer och martyrtexter. Ett exempel på hur detta gjorts är Bruno Chenu *The Book of Christian Martyrs* (1990).

Chenu delar upp sitt material av martyrs texter och martyrberättelser i tre kyrkohistoriska perioder: de första århundraden fram till ediktet i Milan år 313, medeltid till artonhundratalet samt nittonhundratalet (Chenu 1990:36–207). Han identifierar också den mångfacetterade betydelsen martyrskapet har haft över kyrkohistorien och diskuterar martyrbegreppets problematik i modern tid (Chenu 1990:1–17). En förändring i synen på martyrskapet han identifierar är fokuset i antika texter på vad martyren säger vilket på nittonhundratalet har skiftat till fokus på vad martyren gör (Chenu 1990:15). Martyrskapet har enligt Chenu haft under dessa perioder tre olika betydelser, bland annat martyrdöden i Kristi namn (bekännelse som leder till död) i antiken och social rättvisa (kamp mot förakt och förintelse av fattiga och utsatta) i moderniteten (Chenu 1990:18).

Samtidigt menar Chenu att det finns konstanter över tid i hur martyrskapets mening tolkats. Martyrskap har alltid innefattat martyrens personliga icke-längtan till att dö; martyrskapet är ett accepterande av döden på grund av ens övertygelser (Chenu 1990:19). Kristet martyrskap är också alltid baserat på en opposition mot en makt som tar sig själv som absolut referenspunkt, och är också alltid förstått som en lydighet till Kristus (Chenu 1990:20–22).

Chenu menar att den främsta skillnaden mellan moderna och antika martyrer är martyrernas egna tolkningar av i vilket skede de väntar sig möta Kristus. Den moderna martyren har inte samma härlighets- och uppståndelsehorisont som sina antika

motparter. Nittonhundratalets Gud är istället den lidande tjänaren, med trasig kropp (Chenu 1990:23).

The Christians of old confess the risen Christ, already entered into his final glory. This kingdom, which has been inaugurated, supplants historical landmarks and puts the martyrs in these new times. ... The severity which the martyrs feel that they escape only by suffering is the sign of the values that they defend. ... Firmly counting on divine justice, they await it, and their patience, which the oppressors exploited to redouble their barbarities, is in antiquity still a process of justice itself. Our contemporaries have turned their eyes away from the glory of the heavens, obscured by the sorrow of the world, which is almost infinite. ... [I]t is impossible to celebrate peacefully God's power and even his justice, in the old sense of the term, according to which God awaits the end of the human spectacle to judge his creatures. If he is powerful he should intervene instead of waiting; if he is just he should help instead of judging (Chenu 1990:22–23).

3 Metod och teorier

Den övergripande teoretiska utgångspunkten i denna uppsats är att historia är berättelser vi berättar för att förstå vilka vi är (Williams 2014:3–41). Denna uppsats texter av martyrer som analyseras förstås som konstruktioner av en kristen identitet i sin historiska kontext. Dessa texter representerar och uttrycker en historisk tids kyrklig identitet och reflektion kring vad det är att vara kristen.

Modernitetsteorierna som används för analys av de eventuella skillnaderna i tolkningarna av motiven som framträder ur analysen kommer från Byung-Chul Hans *Palliativsamhället* (2021) och Charles Taylors *A Secular Age* (2007). I kapitel 3.2. och 3.3. förklaras deras teorier och analysbegrepp ur respektive bok. Teoriernas förutsägelser prövas och diskuteras i kapitel 5.

3.1 Metod

Denna uppsats är kvalitativ och arbetar med metoden komparativ textanalys. Komparativ metod är vanlig inom historisk forskning för att kunna finna skillnader och likheter, och identifiera historiska förlopp och processer (Dahlgren & Florén 1996:195–199). Enligt Dahlgren och Florén bör komparation leda till att nå en förklaring och framställningen bör därmed ordnas i och för det ändamålet (Dahlgren & Florén 1996:199). På så sätt blir det deskriptiva forskningsarbetet också en förklarande analys.

I denna uppsats jämförs tolkningar av martyrskapet och dess lidande från två olika historiska perioder. Genom komparativ analys sätts texterna in i det meningssammanhang som är den kristna martyртеologin och kristet identitetsskapande. Genom den komparativa analysen kommer gemensamma motiv och skiften i tolkningarna av motiven att identifieras.

Efter den komparativa analysen och undersökningen som sorterat in materialet i motiv och påvisat eventuella skillnader i tolkningar av motiven så analyseras resultaten med hjälp av Byung-Chul Hans och Charles Taylors teorier om moderniteten och lidande. Genom att låta analysresultaten från den komparativa analysen möta teorierna går förändringar över tid att diskuteras och frågan om kyrkans relation till omgivande kulturen i moderniteten att urskiljas. På så sätt leder det deskriptiva forskningsarbetet i analysen till en förklarande och problematiserande analys, som kan bidra med teoriutveckling.

3.2 Byung-Chul Hans *Palliativsamhället*

I *Palliativsamhället* argumenterar filosofen Byung-Chul Han för att den moderna västerländska kulturen har en syn på smärta och lidande som skiljer sig från förmoderna epokers (Han 2021:16–17). Den västerländska kulturen och samhället karaktäriseras av en algofobisk (irrationell smärträdsla) inställning till livet (Han 2021:9). Den grundläggande tesen i Hans teori om moderniteten och lidande är att lidande i moderniteten inte går att hantera, att lidande alltid tolkas som meningslöst och kan inte göras till meningsfullt. Lidandet är helt negativt. På grund av den moderna rädslan för

lidande och smärta är det omöjligt att tillskriva och tolka lidandet utifrån en politisk eller samhällelig dimension, vilket motverkar möjlighet till förändring av situationen.

3.2.1 Smärta och förändring: en fråga om makt och politik

Han hävdar att moderna människor varken kan förstå eller se smärta som något meningsfullt utan betraktar den som meningslös och negativ (Han 2021:10, 31). Smärta förstås i det moderna västerländska samhället som ett tecken på svaghet (Han 2021:11). Smärtan har blivit medikaliserad och fränskild politiska och samhälleliga dimensioner. Den moderna västerländska människan har inte tillgång till narrativ som kan överbrygga smärtan så att den görs uthärdlig eller ges ett högre syfte (Han 2021:31, 44).

Skiftet i hur smärta och lidande hanteras i samhället påverkar allt; kultur, politik, demokrati, konst. Han skriver att:

Konsten måste kunna främliggöra, störa, förstöra, ja även orsaka smärta. Den befinner sig någon annanstans. Den hör hemma i det främmande... Smärtan är sprickan genom vilken det helt andra gör sitt intåg. Just det helt andras negativitet möjliggör konstens motnarrativ till den förhärskande ordningen. Trevligheten däremot fullföljer det samma. (Han 2021:15).

Han menar att det är det smärtsamma, det främmande, det som stör och det helt negativa som möjliggör subversivitet och förändring till det bättre. Detta är en poäng som är viktig att komma ihåg apropå synen på den som utsätter martyren för lidande och martyrskapet och frågan om vem som äger makten, både i utsättandet av lidande, döendet och efteråt. ”Idag är vi inte beredda att utsätta oss för smärta. Men smärtan är det nys amma, det helt annorlundas barnmorska.” (Han 2021:53). De moderna martyrererna förväntas fokusera på det gemensamma med den som utsätter dem för smärta, på grund av att de söker undvika konflikt och vidare smärta. Detta innebär samtidigt att den möjlighet till förändring av den politiska och samhälleliga situationen som förorsakar lidandet inte ifrågasätts eller utmanas. Den subversiva potentialen i lidandet har försvunnit till förmån för fokus på det gemensamma.

3.3 Charles Taylors *A Secular Age*

Under kommande underrubriker presenteras Taylor Charles huvudpunkter och de begrepp ur *A Secular Age* (2007) relevanta för denna uppsats ämne. Den grundläggande tesen i Taylors teori om moderniteten och lidande är att lidande i moderniteten inte går att hantera, att lidande alltid tolkas som meningslöst och inte kan göras meningsfullt. Lidandet är helt negativt. Gud kan inte längre användas som förklaringsmetod eller meningsskapande tolkningsram för lidandet i moderniteten.

3.3.1 Lidande i det antropocentriska klimatet: teodicéproblem

Den förmoderna världen präglades enligt Taylor av tre faktorer.

1. Den naturliga världen och dess plats i det föreställda kosmos förstods vittna om ett gudomligt syfte och handling. Allt som skedde förstods som ett resultat av Guds aktiva handlande.

2. Gud var implicerad redan i samhällets och dess delars existens och dagliga liv.
3. Människor levde i en förtrollad värld, det vill säga en värld där andar och demoner förekom som förstådda naturliga fenomen (Taylor 2007:25–26).

Under historiens gång har dessa tre faktorer försvunnit och präglar inte längre människors liv och tolkning av sin tillvaro i moderniteten i väst.

Ett antropocentriskt skifte och ett skifte i förståelsen av Gud och Guds relation till världen har skett (Taylor 2007:266, 270). Istället för den traditionella kristna förståelsen av Gud som en agent som agerar med människor och ingriper i den mänskliga historien tolkas Gud som arkitekt av ett universum som fungerar genom eviga oföränderliga lagar vilka människor behöver rätta sig efter (Taylor 2007:270).

I modern kristendom kan inte Gud ge lidande, våld eller förstörelse någon positiv mening. I det moderna antropocentriska klimatet som Taylor beskriver måste varje idé om Gud och det andliga vara positiv och konstruktiv. Den äldre kristna fromheten grundad i kärlek till och tacksamhet för Kristi lidande och offer har blivit obegriplig (Taylor 2007:649–650). Visserligen kan inte korsfästelsen raderas ur den kristna berättelsen men den har i det antropocentriska klimatet förlorat status som teologisk huvudpunkt, som nu istället förstås vara Jesu liv (Taylor 2007:650). Det viktigaste är inte längre vad Jesus gör, alltså försonar och besegrar döden, utan istället vad Jesus säger och lär ut.

Lidandet blir därför i moderniteten meningslöst. Om vi tillskriver det någon mening så faller vi tillbaka till att behöva se på lidande som något rätt och nödvändigt (Taylor 2007:650). Allt lidande som blir tillskrivet en mening och ett syfte blir i den moderna perioden en fråga till Gud, som förutsätts ha vår mänskliga blomstring som främsta syfte och mål utifrån det antropocentriska klimatet och den immanenta ramen. När man förr såg lidande som en outplånlig del av världen och ett ontologiskt grundvillkor vilket gavs mening av en gudomlig plan och en tolkning om en värld bortom detta kunde man känna tacksamhet i lidandet (Taylor 2007:650). I den moderna världen kan vi föreställa oss en värld utan lidande och har det som ett långsiktigt mål. De destruktiva krafterna vi möter förstås därför enbart som ett hinder på vår väg mot detta mål och som en legitim grund för att ifrågasätta Gud (Taylor 2007:651). Alla försök till att göra lidandet meningsfullt med Gud som tolkningsram leder till ett oundvikligt teodicéproblem; både Guds godhet, rättvisa, makt och existens ifrågasätts.

3.3.2 Poröst jag och buffrat jag

I den antika förtrollade världen var gränsen mellan sinne och värld porös. Porositeten i gränsen kunde manifesteras i att en människa togs över av ett medium, eller i olika former av dominans av eller partiell sammansmältning med en ande eller Gud. Det moderna buffrade jaget är Taylors begrepp som beskriver den nya identiteten som tillkom genom det antropocentriska skiftet. Det buffrade jaget förstår sig som kapabel till disciplinerad kontroll i en avförtrollad värld, med utgångspunkt i den moderna distinktionen mellan kropp och sinne (Taylor 2007:262). Saker har för det buffrade jaget ej mening i sig.

Gränsen mot saker som det buffrade jaget upplever upplevs som en försäkring mot att låta något komma åt eller påverka en. Detta jag kan förstå sig själv som osårbar eller mästare över meningen i saker. Det buffrade jaget är så pass osårbar att inga krafter, andar eller kosmiska krafter kan nå den, men inte heller någonting signifikant som kan ge mening till tillvaron (Taylor 2007:303). Innefattar tillvaron lidande finns det ingenting som kan ge det mening för det moderna buffrade jaget i den avförtrollade världen.

3.3.3 Den immanenta ramen: mänsklig blomstring

Modernitetens immanenta ram är den sekulära sociala föreställningen att allting i världen är en del av en naturlig ordning som kan förstås utan referens till någonting utanför sig själv. Den immanenta ramen konstituerar en naturlig ordning som kontrasterar mot en övernaturlig, en immanent värld gentemot en möjlig transcendental. Separationen mellan det immanenta och transcendentala upplevs total.

Inom denna immanenta ram så förloras den kosmiska ordningen; allt som är av vikt är inomvärldsligt och förklarligt på sina egna termer. Den immanenta ramen förstår den transcendentala världen som oåtkomlig eller otänkbar. De högsta målen för människan har förts ned på jorden, in i den mänskliga världen, och mål bortom den mänskliga blomstringen, förstått som mänsklig välfärd här och nu, har försvunnit. Den immanenta ramen är en upplevelse av att all ordning och all mening kommer från oss själva och att vi inte kan erfara något eko utanför oss själva (Taylor 2007:376). Den moderna människan erfar världen som fullständigt immanent och den meningsskapande horisonten för tolkning av världen och tillvaron är inomvärldslig.

3.3.4 Individualisering

Moderniteten medförde individualisering på samhällets alla nivåer och Taylor argumenterar för att ett individualiserande skifte skett i andligheten gällande synen på dom, död och lidande. Idén om en gemensam dom för alla människor globalt vid tidens slut har ändrats till att handla om att alla individer ska möta sin egen dom omedelbart efter sin död (Taylor 2007:67–69).

En moraliserande tolkningsmodell omringar sjukdom och lidande i moderniteten. Den har internaliserats av majoriteten av människor, sjuka som friska; lidande och synd har sammanförts och ställts gentemot hälsa och helighet (Taylor 2007:500). Detta skiljer sig från den äldre kristna uppfattningen att sjukdom är en plats för lidande genom vilken Kristus förs nära den sjuka och således nära mänskligheten eller kyrkan. Denna förändring hör samman med modernitetens sätt att identifiera Guds vilja för människan med enbart mänsklig blomstring (Taylor 2007:503). Om allsmäktige gode rättvise Guds vilja är enbart mänsklig blomstring så är lidande något Gud inte vill. Sker lidandet så leder det till ett teodicéproblem i moderniteten som konstaterats ovan. Sker lidandet kan det heller inte tolkas föra Gud nära kyrkan utan är ett individens problem som inte skapar gemenskap eller närhet till Gud.

3.3.5 Offrets omöjlighet i modern kristendom

Kristen tradition innefattar olika förändligade former av offer enligt Taylor. Offret är en del av vägen mot perfektion eller vårt svar på Guds *kenosis* (självutgivande) (Taylor 2007:648). I modern kristendom efter den antropocentriska vändningen så kritiseras dock detta offrande. Denna äldre form av kristen trostolkning förstås som en falsk spirituellt perfektionism vilken offerar hälsosamma älskande människor, och tron på det transcendentia anses leda till våld och förstörelse (Taylor 2007:648).

En central beståndsdel av den kristna uppenbarelsen är dock att Gud inte bara vill oss gott, det vill säga mänsklig blomstring, utan också är villig att gå så långt som att inkarneras och lida för att denna blomstring ska bli möjlig för oss (Taylor 2007:649). I moderniteten tolkas denna beståndsdel på ett sätt som exkluderar offer och gudomligt förordnat lidande, så till den grad att tron på Guds offer och lidande i sig blivit oförsvarbar (Taylor 2007:649).

Om det goda som Gud vill för människan består i mänsklig blomstring så är det orimligt att offra en del av denna blomstring för att tjäna Gud. Traditionella äldre kristna tolkningar av våld, förstörelse och lidande i världen som en del av den ultimata gudomliga planen har blivit obegripliga. Gudomligt våld har ingen plats då en Gud som enbart vill mänsklig blomstring aldrig skulle vilja tillfoga människor lidande (Taylor 2007:649). Tolkningen av lidande utifrån *Imitatio Christi*, förstått som att man offerar sig och därmed följer Kristi mönster, är därför inte möjlig i moderniteten därför att det inte är förenligt med tron på en Gud som enbart vill mänsklig blomstring.

3.3.6 Uppståndelsehoppets vara

Taylor skriver att heroismen i moderniteten består i ett fortsatt levande i mötet med en uppfattad meningslöshet och värdelöshet i livet (Taylor 2007:702). Positionen och responsen till det meningslösa universumet i fortsatt filantropisk handling är mer heroisk än exempelvis kristet martyrskap. Detta därför att givandet av sig själv, i livet levt och döendet för andra, sker utan hoppet om en återkomst så som en martyr kan ha i uppståndelsen. Den ultimata moderna heroismen består i att leva och dö för andra utan uppståndelsehopp och utan tillskriven mening eller värde i själva levandet och döendet.

3.4 Modernitetsteoretiska sammanfattningar

Byung-Chul Hans och Charles Taylors teorier om lidande och det moderna västerländska samhället ska i denna uppsats prövas mot resultaten som kommer ur den komparativa analysen.

Hans och Taylors grundläggande tes är att lidandet i moderniteten inte går att hantera, lidandet tolkas alltid som meningslöst och kan inte förstås som meningsfullt. Lidandet är helt negativt i moderniteten. Han menar att på grund av den moderna rädslan för lidande och smärta är det omöjligt att tillskriva och tolka lidandet utifrån en politisk eller samhällsdimension, vilket motverkar möjligheten till förändring av situationen genom politisk kamp och kritik. Taylor menar också att Gud inte längre kan användas som förklaringsmetod eller meningsskapande tolkningsram för lidandet i moderniteten.

Utifrån Hans teori om lidande och moderniteten framlagd i *Palliativsamhället* (2021) förväntas det finnas en tydlig förändring i hur martyriet och det lidande som är kopplat till martyrskapet beskrivs och tolkas i de olika epokerna. Tolkningarna och bilderna av martyrskap och dess lidande i moderniteten förväntas fokusera på det gemensamma för att förhindra vidare smärta. Lidandet förväntas inte ges någon egen mening eller ha ett högre syfte. Tolkningarna förväntas sakna politiska eller samhällseliga dimensioner. Den som utsätter martyren för lidandet, maktförhållanden kring lidandet eller förändring av situationen som är lidandet förväntas nedtonas eller saknas i fokus då lidandet ej tolkas subversivt eller på ett sätt som manar till förändring.

Också utifrån Charles Taylors teori om lidande och moderniteten framlagd i *A Secular Age* (2007) förväntas det tydliga förändringar i hur martyriet och det lidande som är kopplat till martyrskapet beskrivs och tolkas i de olika epokerna. I de tidigkyrkliga texterna förväntas lidandet kunna tillskrivas en gudomlig mening och tolkas som en del av en gudomlig plan. Martyren ska kunna uttrycka ett uppståndelsehopp och i egenskap av poröst jag förstå sig vara eller bli påverkad av och interagera med Gud, gudomliga krafter eller djävulen. Martyren kan tolka martyrskapet och lidandet som ett offer. Genom martyrens martyrskap och lidande förväntas Kristus tolkas bli förd nära kyrkan.

Efter det antropocentriska skiftet kan Gud inte tolkas som orsak eller ge mening till lidandet i moderniteten. Om det tolkas komma från Gud leder det till ett ifrågasättande av Gud. Teodicéproblemet blir därför oundvikligt om Gud används som meningsskapande horisont eller tolkningsmodell för lidandet i moderniteten.

Martyren som buffrat jag kan inte tolka sig påverkas eller sammanslutas med gudomliga krafter, djävulen eller Gud. Inga av dessa krafter eller transcendentala varelser kan tolkas ge mening till lidandet eller martyrskapet.

De moderna martyrerna förväntas söka orsaken, bakgrunden, meningen eller syftet i lidandet eller martyrskapet inom den immanenta ramen. Målet för den enskilda martyren förväntas vara immanenta: förändringar här och nu, för människors blomstring, och inte transcendentala så som att påverka eller påverkas av Gud. Det transcendentala och immanenta förväntas vara helt särskilda i de moderna texterna. Tolkningsramen för lidandet förväntas vara immanent och inomvärldslig.

En ökad fokus på individen och en individualisering förväntas i tolkningarna av lidandet. Lidandet förväntas inte förstås föra Kristus närmare kyrkan. Frågan om Kristi död, uppståndelse och självutgivande offer förväntas nedtonas till förmån för fokus på Jesu liv och lära. Martyren förväntas inte kunna förstå sig som ett offer då Gud i moderniteten förstås enbart vilja mänsklig blomstring; att offra mänsklig blomstring är mot Guds vilja. Utifrån teorierna förväntas slutligen uppståndelsehoppet vara nedtonat i moderniteten.

4 Undersökning och analys

I detta kapitel presenteras resultatet av den komparativa analysen av primärmaterialet, sorterat under sex motiv som gått att identifiera i materialet knutna till tolkningarna av martyrskapet och dess lidande i de olika epokerna.

Under kommande underrubriker besvaras forskningsfrågorna:

1. Hur beskrivs martyriet och det lidande som är kopplat till martyrskapet i texter av kristna martyrer från den tidiga kyrkan?
2. Hur beskrivs martyriet och det lidande som är kopplat till martyrskapet i texter av kristna martyrer från nittonhundratalet?

Efter presentationen av de sex identifierade motiven samt martyrerna i de olika epokernas tolkningar av motiven sammanfattas resultatet i kapitel 4.7.

4.1 Lidande som frihet och befrielse

I materialet från den tidiga kyrkan finns motivet av lidande som en frihet och en befrielse. Lidandet och martyrskapet uppfattas befria martyren till någonting annat, så som en ny familjegemenskap eller lärjungarelation (PF 4:360, 10:362, Ign Ef 1:82–83, Ign Rom 5:101). Lidandet och martyriet befriar också martyren ifrån jordiska relationsband och begär (PF 5:360, 6:361, Ign Rom 4:100, 7:101–102). Befrielsen sker genom en process i lidandet som enligt martyrens egen tolkning fortsätter bortom döden. Ignatios skriver "...om jag lider skall jag bli en Jesu Kristi frigivne och skall uppstå i honom som fri" (Ign Rom 4:100). Den fortsatta verksamheten och rörelsen bortom döden tolkas som självklar, likaväl som uppståndelsens realitet efter martyrdöden (PF 10:363, Ign Rom 4:100, 6:101, Ign Pol 7:116). Genom lidande och död kan martyren i den tidiga kyrkan, som vi också kommer se längre fram i analysen, utöva både jordisk och himmelsk makt, i både en immanent och transcendent sfär.

I materialet från moderniteten finns samma motiv av lidandet som en frihet och en befrielse. Dock går det att identifiera förändringar i hur man tolkar och använder detta motiv. Tolkningen av en befrielse genom lidandet och martyrskapet till en ny familjegemenskap eller lärjungarelation görs ej i de moderna texterna. Lidandet och martyriet förstås fortfarande som en befrielse ifrån jordiska begär men också ifrån möjligheten till att fortsätta att agera och utöva kontroll (Bonhoeffer 2006:242). "Inte bara handlingen, utan också lidandet är en väg till frihet. Befrielsen ligger i lidandet därför att man helt släpper taget om sin situation och vågar lägga den i Guds händer." (Bonhoeffer 2006:218). Den lidande och blivande martyren tolkar lidandet som en befrielse och en frihetsskapande process, men friheten är en överlåtelse, en frihet till avsaknad av kontroll och ifrån sig själv (Bonhoeffer 2006:214–215, 217–218, 229–230). Det är inte en befrielse till att makt, utan befrielsen är maktlöshet.

Bonhoeffer skrev i sin "Anhalter på vägen till frihet":

Ingen får veta frihetens hemlighet, utom genom självtukt. ...blott i gärningen finns friheten, /
 buren bara av Guds bud och av din tro / och då ska friheten omfamna din ande. LIDANDE
 Härliga förvandling. Starka och verksamma händer / bundna av bojor. Maktlöst ensam ser du
 slutet / på din gärning. Ändå andas du ut och lägger det rätta / stilla och tryggt i starkare händer
 och vilar förnöjt. / Bara ett ögonblick snuddade du saligt vid friheten, / sedan gav du den till Gud,
 som fulländar den i härlighet. DÖD Kom nu, största högtid på väg till evig frihet... (Bonhoeffer
 2006:229–230).

De moderna martyrerna uttrycker inte i de analyserade texterna att denna process fortsätter bortom döden. Friheten finner sitt crescendo och högsta fria form i själva döendet (Bonhoeffer 2006:217–218, 221). Bonhoeffer beskriver att döden är "...höjdpunkten på den mänskliga friheten" och att "[p]å vägen till friheten är döden den största höjdpunkten" (Bonhoeffer 2006:218, 221). Tolkningen av att lidandet befriar ifrån jordiska relationsband görs inte i moderniteten (Bonhoeffer 2006:241, 227–228). Genom sitt lidande och död förstår martyren i moderniteten sig kunna bli fri från makt och kontroll. Uppståndelsen räknas ej med.

Sammanfattning av motiv 1

Materialet från båda epoker använder motiv av befrielse och frihet. Skillnaderna är att befrielsen i lidandet förstås i de moderna texterna finna sitt crescendo i döden, och en uppståndelse eller fortsatt aktivitet bortom döden räknas inte med i moderniteten. Befrielsen i lidandet och martyrskapet tolkas i moderniteten som en frihet från att kunna utöva makt och kontroll vilket är en skillnad från de tidigare texterna. Ännu en skillnad är att lidandet inte tolkas i moderniteten befria till en ny familjegemenskap eller lärjungarelation, och ej ifrån jordiska relationsband, som det görs i de tidigare texterna. Ett skifte från förståelsen att genom lidande och död kunna utöva jordisk och himmelsk makt i både en immanent och transcendent sfär och ett räknande med verksamhet bortom döden och uppståndelsen till förståelsen att lidandet och döden är en befrielse från makt och kontroll i en enbart immanent sfär utan tillräknande av en uppståndelse har skett.

4.2 Det transformerande lidandet

I materialet från den tidiga kyrkan finns motivet att lidandet är någonting genom vilken den lidande transformeras. Den lidande förvandlas till att bli en lärjunge, kristen, fullkomnad och mer Jesuslik (Ign Ef 1:82–83, 3:83, Ign Rom 3:99, 4:99, 5:101, Ign Pol 7:116, PF 10:363). Den lidande transformeras genom lidandet till något mer, något utöver, än vad hon förut var.

I kapitel 10 skriver Perpetua om en vision hon haft som visar hur hon förstår martyriet och dess lidande som transformerande. Hon skriver:

My clothes were ripped off, and suddenly I was a man. My seconds began to rub me down with oil (as they are wont to do before a contest). ...I put my hands together linking the fingers of one hand with those of the other and thus I got hold of his head. He fell flat on his face and I stepped on his head. The crowd began to shout and my assistants started to sing psalms. Then I walked up to the trainer and took the branch. He kissed me and said to me: 'Peace be with you, my daughter' (PF 10:363).

Perpetua anspelar på antika maskulinitetsideal där maskulinitet sammankopplas med innehav och bruk av makt när hon skriver att hon i lidandet i arenan som martyr blir man, men samtidigt är bekräftad av Gud som kvinna. Detta är i enlighet med antikens enkönsmodell och idén om att maskulinitet vinnas genom performativa handlingar, vilket sker på bekostnad av andra mäns maskulinitet enligt en logik som kan liknas vid ett nollsummespel (Cooper 1998:154, Burrus 2007:5). Den andre mannen som förlorar sin maskulinitet och makt är motståndaren i Perpetuas tolkning, som är både djävulen och imperiemakten i ett (PF 4:360, 10:363). I materialet finns konsekvent ett motiv av inre och yttre transformation via lidandet (PF 3:359, 6:361).

De tidigkyrkliga martyrererna tolkar att de genom sitt lidande och död kan utöva och kommunicera om deras överordnade makt gentemot sin bödel. Martyren blir något mer och annat än vad hon tidigare varit genom lidandet och martyrdöden.

Också i materialet från moderniteten finns motivet av lidande som transformerande, men vad den lidande transformeras till har förändrats. Dagen efter det misslyckade attentatet mot Hitler 20 juli 1944 skrev Bonhoeffer om hur levandet här och nu, med lidandet, transformerar den lidande till att bli människa med Jesus i Getsemane (Bonhoeffer 2006:215). Jesu ångest och mänsklighet används som meningsskapande tolkningsram för lidandet. Bonhoeffer förklarar att mänsklighet är något som sträcker sig bortom det materiella och att upplevelsen av det mänskliga kan gå människan förbi om hon ej är medveten om att det är i det mänskliga Gud låter sig tjänas (Bonhoeffer 2006:227–228). Människan, den lidande martyren, blir mer av det hon redan var; mer människa och mänsklig.

Lidandet förstås av Bonhoeffer som en konsekvens av gärningar utförda enligt Guds vilja, och handlandet är en konsekvens av och bevis på att man är en stark människa. ”Det hör till de starkas förmåner och till deras karaktär att de ställer de stora avgörande frågorna och kan ta klar ställning till dem. De svaga måste ta ställning till olika alternativ som inte är deras egna.” (Bonhoeffer 2006:220). Människans svaghet är i sin tur värre än hennes ondska då den förvränger och förnedrar hennes människovärde (Bonhoeffer 2006:227, 231–232).

Lidandet är alltså något som både transformerar till mänsklighet och ett tecken på styrka i människan som särskiljer henne från svaga människor. Styrkan är en inre styrka – inte en makt eller performativ handling som bekräftas av det yttre. Detta är likt anspelningarna på genuskonstruktionen av att bli man genom martyriet i texterna från den tidiga kyrkan. Lidandet särskiljer den lidande positivt från andra människor och bekräftar den lidandes överlägsenhet. Genom sitt lidande och död kan martyren i moderniteten dock inte utöva makt, utan istället är det maktlösheten och avståndet från makt som särskiljer henne. Martyren blir inte genom lidandet något annat än vad hon tidigare varit; förklaringen och tolkningsramen är genomgående immanent och fokuserad på mänsklighet, som vi kommer att se också senare i analysen.

Sammanfattning av motiv 2

Båda epoker tolkar lidandet som transformerande. Skillnaderna består i vad transformationen leder till: från antikens lärjunge, kristen, fullkomnad, mer Jesuslik och mer mäktig än den som utsätter den lidande martyren för lidandet till modernitetens starka människa. Denna starka människa är dock ingen som utövar eller kan utöva makt i världen, utan styrkan är en inre styrka. Båda epokerna tolkar att lidandet och martyrskapet transformerar den lidande martyren till något särskilt jämfört med andra människor som inte befinner sig i samma situation. Modernitetens martyrer förstår dock inte detta som en transformation till makt. Fokus i moderniteten är mänsklighet och tolkningsram till lidandet är genomgående immanent till skillnad från den tidiga kyrkans både immanenta och transcendenta tolkningsram.

4.3 Lidande och martyriet som argumentation

I materialet från den tidiga kyrkan används lidande- och martyrbereidskapen som en del av en större teologisk argumentation, specifikt om kristologi. Jesu fysiska verkliga födelse, lidande, död och uppståndelse samt martyrens lidande bekräftar varandras verklighet, validitet samt dödens och lidandets förgänglighet. Den lidandes övertygelse om Jesu fysiska kroppsliga uppståndelse efter död som en realitet att vänta sig för kristna yttrar sig genom en beredskap till och vilja att lida och möta martyrdöden (Ign Magn 11:93, Ign Trall 10:97, 11:97, Ign Fil 3:105, Ign Smyr 1:109, 2:110, 3:110, 4:110, 5:110–111, 7:111, 12:111). Ignatios skriver:

Om det var en skenbild att Herren gjorde detta, då är det också en skenbild att jag är i bojor. Varför har jag då överlämnat mig åt döden: åt eld, åt svärd, åt vilddjur? När jag är nära svärdet är jag nära Gud; när jag är hos vilddjuren är jag hos Gud, bara detta sker i Jesu Kristi namn. För att lida med honom utstår jag allt när han ger mig kraft, han som blivit den fullkomliga människan (Ign Smyr 4:110)

Och senare i samma brev fortsätter Ignatios: ”Jag vill inte ens tänka på dem förrän de omvänder sig till det lidande som är vår uppståndelse.” (Ign Smyr 5:111).

Lidandet och döden tolkas ej som oändligt eller slutgiltigt av martyrerna i den tidiga kyrkan. Uppståndelsen och ett liv bortom döden förväntas och används för att tolka mening i lidande och martyrskap. Genom lidandet kommer uppståndelsen.

I materialet från moderniteten används lidande- och martyrbereidskapen som en del av en större teologisk argumentation likaså, men argumentationens stridspunkt har förändrats från kristologi till ecklesiologi och människosyn. Förhållningssättet till lidandets och dödens slutgiltighet skiljer sig från martyrerna i den tidiga kyrkans. I bulletinen som skickades från klostret i Tibhirine till brödernas vänner och familj i april 1995 konstaterade broder Christian:

Certainly God loves the Algerians. Isn't devoting our lives here the evidence of that? But do we love them enough? Our friends here feel loved so little. Slowly, each of us is learning to understand that his death is part of this gift, this ministry... (broder Christian 1995:203).

Den lidandes övertygelse om vad kyrkan ska vara driver henne till att i sitt eget liv utsätta sig för konsekvenserna av detta (broder Luc 1996:220). Kyrkan ska ständigt vara till för andra och konfrontera världen (Bonhoeffer 2006:222). Kyrkan, och kristna människor, ska präglas av solidaritet, nästan-kärlek, handlingskraft och syskonskap, både när det innebär en risk för den enskilde kristna att bli utsatt för lidande och död, och även under själva lidandet (broder Christian 1993:244–246, Bonhoeffer 2006:224–226). Martyren tar på sig själv att förkroppsliga detta kyrkoideal och önskar sända ut det som budskap genom sitt lidande och handlande inför lidandet och martyrdöden (broder Paul 1995:197, broder Christian 1995:203, 1996:218, Bonhoeffer 2006:217–218, 224–226). Fokus i de moderna texterna ligger på vad för förändring i denna värld för andra människors väl som martyren kan skapa genom sina val fram till döden.

I sitt andliga testamente skriver broder Christian om hur hans stundande martyrdöd kommer att rättfärdiga åsikter hos de som motsätter sig hans och de andra brödernas perspektiv på vad kyrkan ska vara och hur hennes gränser ska se ut.

I know the contempt that some people have for Algerians as a whole. I also know that the caricatures of Islam that a certain (Islamist) ideology promotes. ... For me, Algeria and Islam are quite different from commonly held opinion. They are body and soul. ... Obviously, my death will justify the opinion of all those who dismissed me as naïve or idealistic: 'Let him tell us what he thinks now.' ... I give thanks to God for this life, completely mine yet completely theirs, too... (broder Christian 1993:245)

De moderna martyrernas tolkningsram för lidandet och martyrdöden är immanent och centrum i tolkningen är mänsklighet och människovärde. Vad kyrkan ska vara, för vem, och av vem är centrala frågor. Lidandet är en konsekvens av martyrens beslut tagna med grund i övertygelsen att Gud lämnat ett mönster av lidande och öppenhet för andra människor som kyrkan och den enskilda kristna ska efterfölja i denna värld.

Sammanfattning av motiv 3

Båda epokers martyrer använder och tolkar sina erfarenheter av och villighet till lidande och martyrskap som del av en större teologisk argumentation. Skillnaderna består i vad sagda argumentation huvudsakligen rör, även om ämnena i sig har med varandra att göra: från kristologi i den tidiga kyrkan till ecklesiologi och människosyn i moderniteten.

Den tidiga martyrens villighet till lidande förstods som ett argument för uppståndelsens realitet och dödens förgänglighet. Den moderna martyrens villighet till lidande förstås som ett argument för den lidandes ståndpunkt gällande vad kyrkan ska vara, för vem och av vem. Denna kyrkans identitet förkroppsligas i martyrens handlande. Martyrens uppståndelse och dödens förgänglighet som tolkningsram och meningsskapande av den egna erfarenheten har skiftat till ett i moderniteten fokus på vilken förändring martyren kan skapa i världen genom hennes val. Lidandet i moderniteten tolkas som en konsekvens av beslut baserade på individens övertygelse om Gud som lämnat ett mönster att följa för kyrkan och den enskilda kristna av lidande och öppenhet i denna immanenta värld.

4.4 Lidande som gemenskap med Gud

I materialet från den tidiga kyrkan uppfattar martyren sig bli transformerad till en större likhet och gemenskap med Gud (Ign Rom 2:100). Martyren får ökad gudomlig kunskap om sådant som är fördolt för andra vanliga människor (Ign Trall 5:95, 8:97). Martyrdöden och martyrens lidande beskrivs i termer av försoningsoffer och lösepenning å kyrkans vägnar inför Gud, och med sakramentala tolkningsreferenser där dödsplatsen beskrivs som ett altare (Ign Ef 8:84, 21:87, Ign Trall 13:98, Ign Rom 2:100, 4:100, Ign Smyr 10:112, Ign Pol 2:114). Ignatios uppmanar församlingen i Rom:

Om ni håller tyst om mig kommer jag bli ett Guds ord, men om ni älskar mig på jordiskt vis blir jag återigen bara ett eko. Hindra mig inte mera från att bli ett offer åt Gud när altaret redan är berett... Låt mig bli föda åt vilddjuren så att jag genom dem når fram till Gud. Jag är ett Guds vete, och genom vilddjurens tänder blir jag mald så att jag kan visa mig vara ett rent Kristi bröd. (Ign Rom 2, 4:100).

Martyrens lidande före och under döendet förstås som en maktskapande process och maktdemonstration i vilken den stundande martyren kan begära saker av Gud (visioner, kunskapsinsikter), kan påverka redan avlidna människors själar tillstånd samt kan tala å Guds vägnar (Ign Rom 8:102, Ign Fil 7:106, PF 4:359–360, 7–8:361–362). Martyren är någon som kan bruka gudomlig makt i både den immanenta och transcendenta sfären, och som genom sitt lidande och martyrskap kommer i gemenskap med en makthavande skapande Gud.

I materialet från moderniteten finns motiv av martyrens lidande som något som skapar gemenskap med Gud men tolkningarna av motivet skiljer sig i vissa aspekter mellan epokerna. Broder Christian skriver om lidandet som en del av inkarnationens pågående process i världen och martyrdöden som en naturlig fortsättning av ett liv som levts i tjänande gåva till andra, likt Jesu liv (broder Christian 1995:203, 1996:218). Lidandet är delat i Jesu ångest och vånda (broder Luc 1994:192, 1996:220, broder Christophe 1993:157). Barnskapet och maktlösheten i överlåtelsen framhävs av de moderna martyrererna som meningsskapande för martyrskapet och lidandet (broder Christophe 1994:162–163, Bonhoeffer 2006:217–218). I ett brev skrev broder Luc i mars 1996:

How can we get out of this mess? Violence will not cure violence. We can only exist as humans by becoming symbols of love, as manifested in Christ, who, though himself just, submitted himself to injustice. (broder Luc 1996:220).

Insikten om att man som lidande delar Guds lidande i världen förstås som något som motverkar förtvivlan och högmod hos människan (Bonhoeffer 2006:215). I sitt ”Utkast till ett arbete” skriver Bonhoeffer att mänsklighetens försök att trygga sig mot lidandet och hot enbart är en illusion om makt som inte fungerar i slutändan och inte kan trygga henne från smärta (Bonhoeffer 2006:223–224). Kristen tro handlar om att istället befrias ifrån sig själv och tar del av Jesu väsen; man blir fri från sig själv och är in i döden för någon annan (Bonhoeffer 2006:224). Lidande är en förvandling i vilken ens maktlöshet och överlåtelse till Guds makt gör att man snuddar vid friheten (Bonhoeffer 2006:229–230).

Det är alltså i moderniteten inte en gemenskap med Gud som innebär en gudomlig makt som den lidande martyren anser sig få. Genomgående används tolkningsmönstret av svaghet, maktlöshet, utlämnande och inkarnationen. Gemenskapen med Gud sker genom delande av Jesu liv som barn, tjänande, maktlös och döende. Det framgår i flera andra platser i analysen men här görs det tydligt att gudsbilden som används för att tolka lidandet och skapa mening har förändrats mellan epokerna. Modernitetens Gud som martyrer kommer i gemenskap med är lidande, ångestfylld, mänsklig och har erfarenhet av maktlöshet.

Sammanfattning av motiv 4

Båda epokers texter tolkar lidandet som något som skapar gemenskap med Gud, men detta tolkas på olika sätt på grund av att gudsbilden har förändrats. I de tidiga texterna tolkar martyrer martyrskapet och lidandet som något som skapar gemenskap vilket manifesteras i att martyren får ökad insikt och makt som associeras med Gud. Martyrer i de moderna texterna förstår lidandet som gemenskap inte i Guds makt eller kunskap utan i Guds maktlöshet som mänskligt barn, tjänande, lidande och ångestfylld. Ett skifte från ett fokus på Guds transcendens till Guds immanens och från Gud som mäktig skapare till Gud som maktlös lidande har skett.

4.5 Martyrens lidande som den särskilda vägen

I materialet från den tidiga kyrkan beskriver martyrer sitt lidande och döende som ett särskilt sätt att komma till himmelen och nå fram till Gud (PF 4:360, 10:363, Ign Magn 1:90–91, Ign Rom 2:100, 4:100, 5:101). Martyrdöden beskrivs som en vinst, en seger och återgivande av livet (PF 10:363). Perpetua tolkar i en vision lidandet och döendet som något genom vilket hon kommer vinna seger och slutligen "...walk in triumph towards the Gate of Life." (PF 10:363). Lidande och fångenskap beskrivs som Guds behag och något genom vilket Gud står ut med människan (Ign Rom 8:102, Ign Smyrn 9:112, 11:112, Ign Pol 2:114, 3:115). Martyrens lidande och martyrskap tolkas av martyrer påverka Gud och martyrens frälsning. Martyren kan utöva makt och har möjlighet att nå bortom denna värld och det transcendenta.

I materialet från moderniteten finns inga tolkningar av att lidande och martyrskap påverkar Gud eller martyrens möjlighet till frälsning. Men Bonhoeffer skriver, likt de tidigkyrkliga martyrer, att Gud är med och leder allt, och att han tacksamt och glatt går den väg Gud leder honom - in i lidandet och mot martyrdöden (Bonhoeffer 2006:232). Det är Guds väg han går när han utfört de gärningar som han känt sig nödgad till och som resulterat i att han satt fängslad, samt led och kom att dö martyrdöden.

Bonhoeffer beskriver även hur han bad till Gud att bereda åt hans och hans vänners "...skrämda själar den frälsning som vi vet är hans behag" (Bonhoeffer 2006:239). Han uttrycker inget tvivel om att frälsning är vad Gud vill åt dem, men han menar inte att det finns något särskilt förhållande mellan lidandet eller martyrdöden och sagda frälsning. Bonhoeffer menar även att Gud är den som eventuellt kommer till att räcka "...den tunga kalken av bittert lidande till dödens rand" och att han då kommer ta emot den tacksamt utan skälving för att den är given av Guds goda hand (Bonhoeffer 2006:239). Martyrens lidande och martyrskap förstås inte i moderniteten påverka Gud eller

martyrens frälsning, utan det är Gud och enbart Gud som påverkar martyren. Martyren har ingen särskild makt eller möjlighet till att nå det transcendenta.

Sammanfattning av motiv 5

I de tidigkyrkliga texterna tolkar martyrerne sitt lidande och martyrskap som en särskild väg till Gud och frälsningen. I de moderna texterna uttrycker martyrerne ingen tolkning att martyrens lidande eller martyrskap påverkar Gud eller frälsningen, utan det är enbart Gud som påverkar martyren. Detta är ett skifte från den tidiga kyrkans martyrer som ansåg att hennes lidande orsakade förändring i relationen till och en särskild ställning gentemot Gud. Gud räknas som aktiv i martyrerne liv i båda epokerna, men nivån av påverkan som martyren kan tillskrivas gentemot Gud har förändrats. Martyren i moderniteten anser sig inte ha någon särskild makt eller möjlighet till att nå det transcendentum eller något bortom denna immanenta fysiska värld, till skillnad från de tidigkyrkliga martyrerne.

4.6 Martyrskapet som kamp

I materialet från antiken beskrivs lidandets och martyrskapets fysiska utövare med demoniserande terminologi. Den som inte vill lidandet är djävulen som är verksam i bland annat imperiemakten och de människor som inte önskar martyren martyrdöden (Ign Ef 17:86, Ign Mag 1:90–91, Ign Trall 4:96, Ign Rom 7:101, PF 3:359, 6:361). Detta illustreras av Ignatios när han i sitt brev till romarna skriver: "[d]enna världs härskare vill gripa mig och förvrída mitt sinnes inriktning mot Gud. Ingen av er som är där får hjälpa honom. Var istället på min sida, det vill säga Guds. ... Jag skriver till er levande och i längtan efter att få dö" (Ign Rom 7:101). Bödeln och de som åsamkar lidande är djävulen och motståndare till de kristna, martyren och Gud (Ign Rom 5:101, PF 3:359, 10:363).

Perpetua skriver återkommande om den mest ihärdiga motståndaren till hennes martyrium, hennes far, och kallar hans argument för diaboliska (PF 3:359). Motståndet mot martyriet beskrivs även i hennes första vision där motståndet, eller motståndaren, gestaltas av en enorm drake, som runt stegen (vilken leder till den himmelske Guds- och fadersgestalten i visionen) "...would attack those who tried to climb up and try to terrify them from doing so" (PF 4:360). Detta tolkar Perpetua senare i kapitlet som vad som kommer att ske i arenan och martyriet. Gud önskar att den blivande martyren ska lida martyrdöden och det är Gud som har den riktiga makten - inte bödeln, imperiemakten eller djävulen (Ign Smyr 4:110, 11:112, Ign Rom 7:101). Martyrdöden förstås som en andlig kamp mellan Gud (genom martyren) och djävulen. I Perpetuas sista vision i kapitel tio, som är hennes tolkning av vad martyrskapet egentligen är och vem hon står upp emot i arenan, inser Perpetua att hon ska kämpa mot djävulen och erkännas som levande och vinnare av Gud.

Then I walked up to the trainer and took the branch. He kissed me and said to me: 'Peace be with you, my daughter!' I began to walk towards the Gate of Life. Then I awoke. I realized that it was not with wild animals that I would fight but with the Devil; but I knew that I would win victory. (PF 10:363).

Den som är segraren, vet sanningen och egentligen har makten, trots vad som kan tyckas se ut som motsatsen i arenan under tortyren, är martyren i den tidiga kyrkan. Den andre, motståndaren, är någon helt annorlunda, något omänskligt.

I materialet från moderniteten är tolkningen av motståndaren och den som utför lidandet annorlunda. Den gemensamma mänskligheten och gudserfarenheten med förövaren framhävs och lidandet tolkas som ett utslag av martyrens egen inneboende ondska (broder Christian 1993:152–153, 1995:203, 1993:244–246). I sitt andliga testamente skriver broder Christian: "My life is not worth more than any other - not less, not more. Nor am I an innocent child. I have lived long enough to know that I, too, am an accomplice of the evil that seems to prevail in the world around, even that which might lash out blindly at me" (broder Christian 1993:245). Till ett föredrag inför en retreat under påsken 8 mars 1996 skrev han också att (kursiverad text är mitt eget förklarande tillägg och ej del av citatet):

He who hates his brother is a murderer. Each person must ask, 'Have I eradicated all forms of hatred from my heart?' We cannot live in this country today, wishing for peace, if we don't go to this extreme of removing hatred from ourselves...and no one can say he has done this. When I approach my neighbor, I also become his guardian, which means to become his hostage. Justice begins with the other. ... People say these types are disgusting animals, they are not human, and that you can't deal with them. I say if we talk like that, there will never be peace.. ... What should I pray to God? 'Kill him' [*Attia, ledaren för terroristgruppen som besökte klostret julaftonskvällen 1993*]? No, but I could pray, 'Disarm him'. But then I asked myself, Do I have the right to ask God to disarm him if I don't begin by asking, 'Disarm me, disarm my brothers.'" (broder Christian 1996:219–220).

Sättet broder Christian i sitt testamente avslutar med att skriva direkt till sin bödel skiljer sig markant från den tidiga kyrkans martyrs beskrivningar av sina bödlar:

And to you, too, my friend of the last moment, who will not know what you are doing. Yes, for you, too, I wish this thank-you, this 'A-Dieu,' whose image is in you also, that we may meet in heaven, like happy thieves, if it pleases God, our common Father. Amen! Insha Allah! (broder Christian 1993:246).

Det totalitära tolknings- och handlingssättet som de moderna martyerna anser sig utmana genom lidandet och martyriet finns både i samhället som martyerna är en del av och inuti martyerna själva. Lidandet och döden förstås samtidigt som en del av Guds plan. Det är Gud som delar ut den smärtfyllda kalken och enbart Gud som har den riktiga makten - inte bödeln eller den totalitära staten (Bonhoeffer 2006:227–229). Den gemensamma mänskligheten och erfarenheten av Gud och de mänskliga villkoren är avgörande för de moderna martyernas tolkningar av mening i lidandet. Fokus är mänskligheten och den egna skulden i denna värld för de moderna martyerna.

Sammanfattning av motiv 6

Båda epokenas martyrer tolkar lidandet och döden som en del av Guds plan och att det är Gud som har den ultimata makten. Båda epoker tolkar också erfarenheterna i lidandet som en kamp mot en ondska, men det finns skillnader i hur och vart denna ondska lokaliseras och beskrivs som. I de tidiga texterna tolkas den som utsätter martyren för lidandet och döden vara djävulen och martyren ser sig som en medkämpe i en andlig kamp mellan Gud och djävulen. Denna djävul manifesterar sig i imperiemakten, i bödeln

och de som inte önskar martyrskapet för martyren. I de moderna texterna har denna ondska till viss del internaliserats: martyren tolkar sig fortfarande föra en kamp men kampen är i form av en utmaning av den egna inneboende ondskan och de samhälleliga totalitära systemen som förhärskar runtomkring i den historiska kontexten.

De moderna martyrererna tolkar inte sitt lidande eller martyrskap som en andlig kamp tillsammans med Gud mot en djävul vari martyren genom Gud går ut som den med större makt än djävulen. Kampen är i moderniteten immanent och internaliserad.

4.7 Sammanfattning

Sex olika motiv i tolkningar av martyrskapet och dess lidande har identifierats i materialet genom den komparativa analysen. Dessa motiv belyser likheter och skillnader mellan denna studies två studerade epoker i martyrerernas tolkningar och beskrivningar av martyrskapet och dess lidande. Dessa motiv är:

1. lidande som frihet och befrielse,
2. det transformerande lidandet,
3. lidande och martyriet som argumentation,
4. lidande som gemenskap med Gud,
5. martyrens lidande som den särskilda vägen och
6. martyrskapet som kamp.

Materialet från båda epoker använder motiv av befrielse och frihet. En skillnad är att befrielsen av martyrererna i moderniteten beskrivs nå sitt crescendo i döden, medan en uppståndelse eller fortsatt aktivitet bortom döendet inte är något som lyfts fram. Befrielsen i lidandet och martyrskapet tolkas i moderniteten som en frihet från möjligheten att agera och utöva kontroll, en befrielse till maktlöshet, vilket är en skillnad från de tidigare texterna. De tidigkyrkliga martyrererna tolkar sig genom lidande och död kunna utöva jordisk och himmelsk makt i både en immanent och transcendent sfär, räknar med verksamhet bortom döden och uppståndelsen. De moderna martyrererna förstår istället lidandet och döden som en befrielse ifrån makt och kontroll, i en enbart immanent sfär, och de räknar ej med någon uppståndelse.

Båda epoker använder motivet transformation för att tolka lidandet. Skillnaderna består i vad transformationen leder till: från antikens jesulika kristna fullkomnade lärjunge med mer makt än den som utsätter den martyren för lidandet till modernitetens starka människa, som inte är mäktig utan innehar enbart inre styrka. Fokus för de moderna martyrererna är mänsklighet och tolkningsramen till lidandet är genomgående immanent till skillnad från den tidiga kyrkans både immanenta och transcendent tolkningsram.

Båda epokers martyrer använde sina erfarenheter av och villighet till lidande och martyrskap som del av teologisk argumentation. Skillnaderna består i argumentationens stridspunkter: från kristologi till ecklesiologi och människosyn. Den tidiga martyrens villighet till lidande förstods som ett argument för uppståndelsens realitet och dödens förgänglighet. Den moderna martyrens villighet till lidande förstås av martyrererna som argument för den lidandes ståndpunkt gällande vad kyrkan ska vara, för vem och hur. Denna kyrkans identitet förkroppsligas i martyrens handlande. De moderna martyrererna

fokuserar på vad för förändringar hon kan skapa i denna världen och lidandet som en konsekvens av att leva som kyrkan bör och följa det mönster Gud lämnat av lidande och öppenhet i denna immanenta värld.

Båda epokers texter tolkar lidandet som något som skapar gemenskap med Gud, men på olika sätt. Ett fokusskifte från Guds transcendent till Guds immanens och från Gud som aktiv mäktig skapare till Gud som maktlös lidande människa har skett. De tidiga texterna beskriver martyrskapet och lidandet som något som skapar gemenskap med Gud genom att martyren får ökad gudomlig insikt och del av Guds makt. De moderna texterna tolkar lidandet som en delaktighet i Guds maktlöshet som människa, barn, tjänande, lidande och ångestfylld. Guds bilden man brukar som tolkningsram och meningsskapande har förändrats.

Ett annat skifte som identifierats är från de tidigkyrkliga martyrens förståelse av att martyrens lidande orsakar förändring i relationen till och särskild ställning gentemot Gud. Gud förstås i båda epokerna vara aktiv i martyrens liv, men nivån av påverkan som martyren kan utöva gentemot Gud har förändrats. De tidiga martyerna tolkar lidande och martyrskap som en särskild väg till Gud och frälsningen. De moderna martyerna uttrycker att det enbart är Gud som påverkar och kan utsätta henne för lidandet, och hon själv genom sitt lidande eller martyrskap inte kan påverka Gud eller hennes frälsning. Martyren i moderniteten anser sig inte ha någon makt eller möjlighet att nå det transcendent eller bortom denna värld, till skillnad från de tidigkyrkliga martyerna.

Båda epoker tolkar erfarenheterna i lidandet som en kamp mot en ondska, men det finns skillnader i hur och vart denna ondska lokaliseras och vad den beskrivs som. Vad som i de tidiga texterna tolkas som en andlig kamp mellan Gud (genom martyren) mot djävulen, (genom imperiemakt, bödel eller motståndare till martyrens villighet till martyrskapet) har i de moderna texterna skiftat till en internalisering av ondskan som martyren tänker sig bekämpa och vara motståndare till. Kampen är i moderniteten inte längre mot djävulen utan mot de totalitära samhällssystemen och den ondska som martyren i egenskap av människa själv finner sig i och är del av. De moderna martyerna tolkar inte sitt lidande eller martyrskap som en andlig kamp mot djävulen vari martyren manifesterar sig som mera mäktig, utan kampen är fullständigt immanent och internaliserad.

Genomgående i analysen har skiften från transcendent till immanent tolkningsram, makt till maktlöshet samt fokus på mänsklighet återkommit i skillnaderna mellan epokerna.

I nästa kapitel kommer dessa resultat att prövas mot och diskuteras utifrån Hans och Taylors teorier om moderniteten och lidande för att undersöka om skillnaderna mellan epokerna går att förklaras eller förstås med hjälp av teorierna.

5 Martyrer och modernitetsteorier

I förra kapitlet besvarades forskningsfråga 1 och 2 genom att sex motiv identifierades i tolkningar och beskrivningar av martyrskapet och lidandet, och skillnader i tolkningar av dessa motiv mellan epokerna identifierades. De sex motiven är:

1. lidande som frihet och befrielse,
2. det transformerande lidandet,
3. lidande och martyriet som argumentation,
4. lidande som gemenskap med Gud,
5. martyrens lidande som den särskilda vägen och
6. martyrskapet som kamp.

I detta kapitel fördjupas och diskuteras analysresultaten av de sex motiven och skillnaderna som identifierats i tolkningen av dessa motiv mellan epokerna, utifrån Charles Taylors och Byung-Chul Hans teorier. Utifrån bådas teorier förväntades tydliga skillnader mellan de två epokerna i hur martyrskapet och dess lidande skulle tolkas och beskrivas. Dessa förväntningar prövas nu mot analysresultaten för att se om teorierna kan förklara skillnaderna de identifierade skillnaderna, eller om resultaten utmanar teorierna och isåfall på vilket sätt. För tydlighetens skull presenteras detta med likadana underrubriker som i kapitel 3 där teorierna och begreppen presenterades och förklarades.

I detta kapitel besvaras forskningsfråga tre: kan eventuella skillnader mellan materialet från de olika epokerna förklaras med hjälp av Charles Taylors och Byung-Chul Hans teorier om moderniteten och lidande? Tillsammans med diskussionen i kapitel 6 bidrar jag här med förklarande analys och konstruktiv kritik för teoriutveckling, i enlighet med denna uppsats syften.

5.1 Smärta och förändring: en fråga om makt och politik

Utifrån Hans teori om lidande och moderniteten framlagd i *Palliativsamhället* förväntades tolkningarna och bilderna av martyrskap och dess lidande i de moderna martyrernas texter fokusera mer på det gemensamma för att förhindra vidare smärta. Lidandet förväntades inte ges någon egen mening eller ett högre syfte. Texterna förväntades sakna politiska och samhällsliga dimensioner, och nedtona den som utsätter henne för lidandet, på maktförhållanden kring lidandet eller förändring av situationen som skapar lidandet.

Analysen bekräftar Hans teori genom att martyrer i moderniteten kan förstås söka undvika utökat lidande. De gör så genom att fokusera på det gemensamma med den som orsakar lidandet och därmed ej skapa en smärtsam spänning genom kritik mot en motståndare. Fokus i de moderna texterna är inte på den som utsätter martyren för lidandet, eller på maktförhållanden kring lidandet eller på någon förändring av situationen för just martyren. Det uttrycks ingen ambition till att söka förändra situationen som martyren befinner sig i utan texterna präglas av en acceptans. Teorin bekräftas särskilt i motiv 6. Skiftet att martyrer väljer att betona det gemensamma med sin bödel, och att ondskan förstås ha internaliserats, kan förklaras med Hans teori.

Dock stämmer inte Hans teori gällande att lidandet inte kan tillskrivas någon mening eller ett högre syfte, eller att en lidande människa söker undvika utökat lidande genom att inte tillskriva lidandet några politiska eller samhällliga dimensioner. I inga av de sex identifierade motiven tolkar de moderna martyrerne lidandet som meningslöst eller utan syfte och martyrerne tillskriver lidandet och martyriet politiska och samhällliga dimensioner när de diskuterar exempelvis ecklesiologi, människosyn och människans val. På så sätt används det som argument för ecklesiologiska ståndpunkter om hur, vad och vem kyrkan ska vara för här i världen (motiv 3).

5.2 Lidande i det moderna antropocentriska klimatet: teodicéproblem

Utifrån det antropocentriska klimatet som växt fram efter det antropocentriska skiftet förväntades det utifrån teorin att Gud inte kan tolkas som orsak till lidandet av martyrerne i moderniteten. Om lidandet uppfattas komma från Gud skulle det utifrån Taylors teori om moderniteten leda till ett ifrågasättande av Guds godhet eller allsmäktighet; ett oundvikligt teodicéproblem.

Enligt de moderna martyrerne är det Gud som väljer martyrerne upplevelser och det finns en gudomlig mening i att de lever och dör som de gör (motiv 5, 6). Gud anses aktiv och lidandet en del av Guds plan. Det finns ingen motsättning för de moderna martyrerne att tolka Gud som orsak till lidandet, och detta leder inte till ett ifrågasättande av Guds godhet eller allsmäktighet. Dessa resultat bryter mot teorin.

I moderniteten används Gud som meningsskapande orsak till martyrskapet. Men martyrerne tolkar också människan själv som orsak; människan är också skyldig och meningsskapande i lidandet (motiv 6). Guds bilden har förändrats: från Gud som mäktig aktiv skapare till Gud som inkarnerad, barn, tjänande, lidande och svag (motiv 4). Skiftet har gått från en övervägande transcendent till övervägande immanent gudsbild. Martyrerne i modernitetens Gud är allsmäktig, men Gud har också av denna makt valt att göra sig maktlös i inkarnationen och korsdöden. På ett paradoxalt sätt anses detta manifesteras Guds makt. Detta fokus förändrar förutsättningen för att i ett antropocentriskt klimat bibehålla en tro på en god, rättvis och allsmäktig Gud som orsak och meningsskapande tolkningsram till lidandet. Det teodicéproblem som Taylor beskriver som oundvikligt i modernitetens kristendom leder istället till ett ifrågasättande av människans godhet och makt i moderniteten i de kristna martyrerne reflektion.

Mänsklighetens gemensamma skuld, vilket innefattar martyrerne själva som människor, är det som fokuseras på i moderniteten (motiv 4, 6). Martyrerne har själva del i situationen som de befinner sig i, i egenskap av människor. Att vara människa, och mänsklighetens egenskaper av godhet, rättvisa och makt, är det som ifrågasätts. De moderna martyrerne brukar gudsbilden av den lidande tjänaren, Kristus på korset, som en förebild i att vara sann människa. Något liknande upplever de själva genom lidandet och döendet, som blir hanterbart och meningsfullt.

Detta skulle kunna beskrivas som ett kreativt omtolkande av Gud och mänsklighet i relation. Bakgrunden till det är de antropocentriska förutsättningar som Taylor beskrivit; det immanenta, människan och de mänskliga förutsättningarna har satts i centrum (motiv 2). Resultatet bekräftar inte Taylors teori, men befinner sig heller inte i fullständigt brott med den.

5.3 Poröst jag och buffrat jag

De moderna martyrererna som buffrade jag enligt Taylors begrepp förväntades inte kunna förstå sig som påverkade av eller sammanslutna med gudomliga krafter, djävulen eller Gud. Detta till skillnad från den tidiga kyrkans porösa jag vars gränser gentemot Gud, gudomliga krafter och djävulen var porösa på sättet att de förstod sig kunna bli påverkade av och sammanslutna med dem. Inga av dessa krafter eller transcendent varelser kan i moderniteten enligt Taylor heller ge mening till lidandet eller martyrskapet.

De moderna martyrerernas självrepresentationer som framträder genom deras tolkningar av deras martyrskap och lidande bekräftar till viss del Taylors teori om modernitetens buffrade jag. Den moderna martyren befinner sig i ett universum vari hon själv inte kan genom sitt lidande eller martyrskap påverka Gud. Hon relaterar inte till andra gudomliga väsen eller krafter, till skillnad från hennes tidigkyrkliga motsvarigheter (motiv 5, 6).

Detta går dock att förklara som ett resultat av världens avförtrollning, snarare än existensen av ett buffrat jag. Taylor menar att gränsen mellan saker det buffrade jaget upplever är en försäkring mot att de ska komma åt jaget och påverka henne, och att ingenting utöver människan själv ska kunna ge mening till det hon upplever. Detta stämmer inte in på modernitetens martyrer. Gud ger mening och påverkar människan. Martyrskapet och lidandet ger gemenskap med en Gud som förstås som själv lidande, ångestfylld och med erfarenhet av att vara ett maktlöst barn (motiv 4, 5). Resultatet bekräftar inte Taylors teori, men befinner sig heller ej i fullständigt brott med den.

5.4 Den immanenta ramen: mänsklig blomstring

De moderna martyrererna förväntades utifrån Taylors teori söka orsaken, bakgrunden, meningen och syftet i lidandet och martyrskapet inom en immanent ram. Målet för martyren förväntas enbart vara immanenta för människors blomstring, förstått som för människors välfärd här och nu, och inte transcendent så som att påverka eller påverkas av Gud. Det transcendent och immanenta förväntades vara helt åtskilda.

De moderna martyrererna söker till stor del orsaken, bakgrunden, meningen och syftet i martyrskapet och lidandet inom den immanenta ramen. Även om Gud används och förstås som meningsskapande och orsak till händelserna så som i de tidigkyrkliga texterna så har även de immanenta förklaringarna en given och större plats för de moderna martyrererna. I moderniteten tolkas lidandet som något som transformerar martyren till att bli ”mer människa” (motiv 2). Lidandet och martyriet används som argumentation för vad kyrkan ska vara, för vem och hur, inom denna värld. Det här står i kontrast till tidiga kyrkans martyrer som använder martyrbredskapen som argumentation för att diskutera uppståndelsens realitet, vilket inom den immanenta

ramen tillhör det transcendenta (motiv 3). Den moderna gudsbilden har blivit mer koncentrerad kring inkarnationen, människoblivandet och -varandet än uppståndelsen (motiv 4). Den kamp som martyrererna tänker att de utkämpar är inte tillsammans med Gud mot djävulen i ett förtrollat universum, utan mot sig själv som människa. Man har, tillsammans med sina bödlar, del i den ondska som leder till lidande och martyrskap i denna värld (motiv 6).

Medan de tidigkyrkliga martyrererna ser det som att de genom lidandet frigörs i en process som fortsätter bortom döden, så ser de moderna martyrererna istället döden som den slutgiltiga befrielsen (motiv 1). Att nå en transcendental värld är inte ett mål i de moderna martyrerernas texter. Detta är i kontinuitet med Taylors teori.

Målet för martyren i moderniteten är, så som Taylor beskriver det, immanenta. De består av förändring av hur kyrkan och mänskligheten manifesterar sig i världen (motiv 3, 6). Med Taylors teori och begrepp kan detta beskrivas som att de högsta målen för martyrererna har förts ner på jorden. Mål bortom den mänskliga blomstringen, förstådd som mänsklig välfärd här och nu, har försvunnit. Men lidandet negerar inte denna mänskliga blomstring. Istället möts teorin och materialet i att lidandets existens inte utesluter visionen om mänsklig blomstring som mål. Genom att lida martyrdöden så kommunicerar martyrererna i moderniteten denna vision om hur mänskligheten och kyrkan bör vara och se ut, vilket är till mänsklighetens välfärd här och nu inom den immanenta ramen (motiv 3).

5.5 Individualisering

Utifrån Taylors teori förväntades ett ökat fokus på individen i förståelsen av lidandet i moderniteten. Lidandet förväntades inte längre förstås föra Kristus närmare kyrkan som kollektiv.

En individualiserande tendens går att identifiera i resultatet men den är inte framträdande. Martyrererna i moderniteten tolkar det inte som att de för Kristus nära kyrkan genom vare sig sitt martyrskap eller sitt lidande så som de tidiga martyrererna gjorde (motiv 4). Enligt Taylor beror denna förändring på identifikationen av Guds vilja för människan med enbart mänsklig blomstring, förstådd som välfärd här och nu. Men den mänskliga blomstringen i de moderna martyrerernas tolkningar exkluderar inte lidandet, vilket diskuterats ovan. Lidandet kommunicerar ut något om den vision som är mänsklig blomstring i den immanenta världen.

Martyrererna i moderniteten befrias inte från sina jordiska relationer genom martyrskapet och dess lidande så som de tidigkyrkliga martyrererna uppfattar sig bli. Det skulle kunna vara ett argument mot Taylors teori om modernitetens ökade individualisering på alla plan då rörelsen till synes gått från befrielse från jordiska relationsband till ett bevarande av jordiska relationsband. Detta resultat bör dock läsas utifrån förståelsen av vad martyrererna förstår sig befrias till och från utöver detta i motiv 1. I antiken förstod martyrererna sig bli befriade från de jordiska relationsbanden samtidigt som denna befrielse ledde till nya band vilka var kristna motsvarigheter till samma band som martyren beskrev sig bli befriad ifrån. Samtidigt blev de tidigkyrkliga martyrererna befriade till att utöver de nya relationsbanden som formades genom martyrskapet också

ingå en ny familjegemenskap och en ny särskild lärjungarelation. Detta är ingenting som finns i texterna från moderniteten.

Martyrerna i moderniteten erfar gemenskapen med Gud ensamma som individer. Martyren står också som individ med valet och beslutet att manifesteras kyrkans rätta identitet (motiv 3). Taylors teori om en ökad individualisering bekräftas av resultatet, men individualiseringen är inte så framträdande.

5.6 Offrets omöjlighet i modern kristendom

Utifrån Taylors teori förväntades frågan om Kristi död, uppståndelse och självutgivande offer tonas ned till förmån för fokus på Jesu liv och lära. Moderna martyrer förväntades inte kunna förstå sig som offer då Gud i moderniteten förväntas tolkas vilja enbart mänsklig blomstring och att offra mänsklig blomstring är emot Guds vilja.

Det skifte som går att identifiera i resultatet är ett skifte från fokus på Kristi uppståndelse, men inte ifrån Kristi död och självutgivande offer. Livet, läran och döden kopplas samman till ett mönster som ger mening och syfte för de moderna martyrerna i tolkningen av sina egna erfarenheter. I motiv 4 syns utvecklingen från fokus på Kristi makt och härlighet till fokus på Jesu lidande, ångest och maktlöshet, som barn, tjänande och svag - som människa. I motiv 3 syns utvecklingen från fokus på Kristi uppståndelse till fokus på Jesu lära, som ska efterföljas av kyrkan, vilket martyrerna i moderniteten anser sig göra. Att martyren i moderniteten inte ser sig som ett offer bekräftas av resultatet i motiv 4. Det hör samman med den förändrade gudsbilden, den moderna separationen mellan immanent och transcendent värld och den immanenta ramens tolkningsmöjligheter.

Taylors teori om offrets omöjlighet i modern kristendom förklarar inte resultatet på ett tillfredsställande sätt. Grundpremisserna för teorin stämmer inte överens med resultatet. Som diskuterats ovan tolkas inte Gud av de moderna martyrerna enbart vilja mänsklig blomstring för människan i meningen av ett icke-lidande för den enskilda martyren. Lidandet leder heller inte till ett ifrågasättande av Gud, utan människan själv ställs till svars för lidandets strukturer (motiv 6). Guds offer förstås i moderniteten som ett Guds deltagande i mänsklighetens lidande. Det förstås inte som ett offer av något mänskligt utan ett deltagande eller ett blivande av mänsklighet. Den gudomliga planen som martyrerna i moderniteten hänvisar till har uppenbarats genom att Jesus själv led och dog som tjänande människa, och erfor maktlösheten precis som martyrerna - och övriga mänskligheten.

5.7 Uppståndelsehoppets vara

Uppståndelsehoppet förväntades enligt Taylors teori nedtonas i moderniteten. Teorin bekräftas av resultaten i motiv 1 och 3. I den tidiga kyrkan tolkades martyrens verksamhet och befrielse som självklart fortsättande efter döden. Utgångspunkt i moderniteten är istället att det finita avslutet på befrielsen är dödsögonblicket, i slutet av det som går att förstå utifrån aspekten tid och rum (motiv 1). Martyrens villighet till martyriet och lidandet förstås som delar av teologisk argumentation i båda epoker. Fokuset i de tidigkyrkliga texterna på uppståndelsens realitet utifrån ett antaget

deltagande i mönstret av Kristi lidande, död och uppståndelse har i moderniteten förändrats. Deltagandet i mönstret av Jesus Kristus saknar uppståndelsens hopp i moderniteten; martyren följer Guds nedåtstigande rörelse i Jesus inkarnation och död (motiv 3). Lidandet och martyrskapet som kommer av handlingar och beslut grundade i trosövertygelse att de följer Guds mönster förstås i moderniteten kommunicera något om vad kyrkan ska vara i denna immanenta värld för den mänskliga blomstringen.

Trots att dessa resultat bekräftar Taylors teori går det att diskutera huruvida grundpremisserna som Taylor antar stämmer på materialet. Taylor menar att insikten om att livet och universum är menings- och värdelöst i moderniteten är förutsättningen för att kunna uppnå ultimata heroism genom livet och döendet för andra. Uppståndelsehoppet förutsätter meningsfullhet. Uppståndelsehoppet hos en martyr skulle således förminska martyrens heroism. Analysens resultat visar dock inte på att de moderna martyrererna skulle tolka livet och universum som meningslöst eller värdelöst.

En mer trolig förklaring till varför resultatet bekräftar teorin om uppståndelsehoppets vara i moderniteten ligger i Taylors teori om den immanenta ramens påverkan på världsbilden i moderniteten som diskuterats ovan. Separationen av transcendental och immanent värld och den immanenta ramen formar den moderna martyrens behov av att betona ett uppståndelsehopp för att skapa mening och värde i sitt lidande och döende.

Målet för den moderna martyren är att skapa förändring här och nu och att orsaka mänsklig blomstring för medmänniskan. Detta budskap och vision kommuniceras ut genom martyrens val att avstå makt och att lida. Det är ett individens förkroppsligande av kyrkans sanna identitet. För att åstadkomma detta är ett teologiskt skifte nödvändigt. Fokus på Guds nedstigande rörelse in i den immanenta världen och antagande av de mänskliga förutsättningarna i livet passar bättre än fokus på Guds fortsatta rörelse upp ur graven och in i en antagen härlighet och den individuella martyrens efterföljande i detta mönster.

5.8 Sammanfattning av martyrer och modernitetsteorier

Diskussionen ovan har visat att vissa skillnader mellan materialet från de olika epokerna går att förklaras och förstås med hjälp av Charles Taylors och Byung-Chul Hans teorier om moderniteten och lidande. På följande sju sätt befinner sig materialet i kontinuitet med Taylors och Hans teorier:

1. Det ökade fokuset på det gemensamma med bödeln i moderniteten kan förklaras och förstås utifrån Hans teori som ett sätt att undvika vidare smärta, med resultatet att förändring av den egna situationen som orsakar lidandet inte är i centrum för tolkningen.
2. Det antropocentriska skiftet och förutsättningarna som enligt Taylors teori format moderniteten har påverkat sättet lidande tolkas av martyrererna. Utgångspunkten för reflektion och tolkning är den mänskliga förutsättningen, Guds erfarenhet av lidande, tjänande och självutgivande offer som människa genom inkarnationen och korsdöden, samt människans egna ansvar inför världen.

3. Skillnaden mellan den tidiga kyrkans och modernitetens martyrer i relaterandet till Gud, gudomliga väsen och djävulen går att förklara med förändringen från porösa till buffrade jag till viss del. Den tidiga kyrkans jag var porösa då de kunde förstå sig påverka och bli påverkade, vara i gemenskap och relatera till andra väsen och krafter som gav mening till tillvaron. Att de moderna martyrerna inte kan påverka Gud eller relatera till gudomliga väsen, krafter eller djävulen är förklarligt av att de är buffrade jag.

4. Skillnader mellan materialet från de olika epokerna kan förklaras med Taylors teori om separationen mellan det transcendenta och det immanenta i moderniteten. Den immanenta ramen såsom Taylor beskriver den förklarar hur och varför de moderna martyrerna söker orsak, bakgrund, mening och syfte i lidandet till stor del inomvärldsligt. Gud fungerar tillsammans utöver den immanenta ramen meningsskapande i moderniteten för martyrerna. Deras mål kan beskrivas som immanenta - för mänsklig blomstring.

5. Den förutsedda ökade individualiseringen i moderniteten förklarar skillnader mellan materialet. Den individualiserande rörelsen förklarar varför de moderna martyrerna inte tolkar sig agera å kyrkans vägnar. Gemenskapen de erfar med Gud är något de erfar ensamma. Det är individens beslut och uppdrag att själv kommunicera och förverkliga kyrkans rätta identitet präglad av solidaritet och människokärlek ut till världen, trots hotet om lidande och martyrskap.

6. Taylors teori förutsåg att ett skifte från fokus på Jesu uppståndelse och en oförmåga att tolka sig själv som offer skulle finnas i moderniteten. Detta bekräftas av materialet. Dock förklarar inte Taylors teori på ett tillfredsställande sätt resultatet, utan det utmanar teorin.

7. Uppståndelsehoppet nedtonas i resultatet så som Taylor förutsett att det skulle göras i moderniteten. Martyren ser sig delta i mönstret efter Jesus Kristus lidande och död och kommunicerar genom detta vad kyrkan ska vara i den immanenta världen för den mänskliga blomstringen.

Diskussionen har också visat att vissa skillnader mellan materialet från de olika epokerna utmanar teorierna. Resultatet befinner sig i brott med teorierna i varierande grad på flera ställen. Det mest grundläggande brottet med teorierna är att martyrerna i moderniteten förväntades tolka lidandet och martyrskapet som meningslöst och att Gud inte skulle kunna ge mening till lidandet. Resultatet från analysen visar att så inte är fallet.

På följande sju sätt utmanar eller bryter skillnaderna mellan materialet från de olika epokerna med teorierna:

1. Utifrån Hans teori skulle fokuset på det gemensamma med bödeln i moderniteten vara ett uttryck för en ovilja till förändring och avsaknad av erkännande av politiska och samhällseliga dimensioner i lidandet. Det ökade fokuset på det gemensamma med bödeln i moderniteten innehåller dock politiska och samhällseliga dimensioner och en vilja till förändring. Förändringen man söker i moderniteten är dock för andra människor, för

hela kyrkan, och inte för den egna positionen som individ. Martyren ifrågasätter de politiska och samhällsliga strukturer rörande makt genom att framhäva sin egen och Guds maktlöshet som något att ta efter.

2. Det antropocentriska skiftet och förutsättningarna medför inte att lidandet leder till ett teodicéproblem i moderniteten. Ifrågasättandet är inte riktat mot Guds utan mot människans godhet, rättvisa och makt.

3. Begreppet om modernitetens buffrade jag förklarar inte resultatet av att Gud tolkas som något som kan ge mening till lidandet och påverka den moderna martyren. Inte heller att hon kan få gemenskap med Gud genom de delade mänskliga erfarenheterna av lidande, tjänande och maktlöshet. En bättre förklaring är att moderniteten är avförtrollad.

4. Taylors teori förutsätter att den immanenta ramen påverkar modernitetens människor så att de ej kan tolka Gud som meningsskapande i lidandet eller forma mål bortom det immanenta för enbart mänsklig blomstring. Detta stämmer inte med materialet. Lidandet negerar inte de moderna martyrernas vision om mänsklig blomstring i denna värld. Genom lidandet anser de att de kommunicerar ut visionen för mänsklig blomstring som ska uppenbaras och förverkligas genom att kyrkan och mänskligheten formas så som martyrerna, enligt deras gudsbild och ecklesiologiska ideal. Denna vision är till välfärd här och nu, det vill säga mänsklig blomstring, men det kommer till genom lidandet som alltså är ett medel.

5. Taylor menar att den individualisering som präglar moderniteten beror på att Guds vilja enbart identifieras med en vilja för mänsklig blomstring, vilket gör det omöjligt att tolka lidandet som någonting gott eller gudomligt i moderniteten. Materialet visar att detta är för drastiskt. Guds vilja innefattar mänsklig blomstring, men det utesluter inte lidande eller möjligheten att tolka in gudomlig mening i lidandet. Den mänskliga blomstringen som Gud vill är för mänskligheten och kyrkan som helhet, som martyrerna genom sitt personliga lidande och beslut väljer att kommunicera ut. Att martyrerna lider är vad Gud vill, men inte det enda Gud vill. Lidandet är inte slutmålet med lidandet; det pekar mot någonting annat, en vision om ett annat sätt att vara människa, i efterföljelse av Kristus.

6. Kristi död, offer, liv och lära har sammanförts i moderniteten till ett, och uppståndelsen har tappat rum i fokuset. Det är detta mönster som ger mening och syfte för de moderna martyrerna, och inte enbart Jesu liv och lära som teorin förutsåg. Detta hör samman med den förändrade gudsbilden och det ökade fokuset på det mänskliga och immanenta i moderniteten. Gud beskrivs och tolkas främst utifrån inkarnationen, lidandet, tjänandet, och Guds erfarenhet av de mänskliga grundvillkoren som martyrerna också erfar i sina lidanden. Gud vill mänsklig blomstring - men det innebär inte ett icke-lidande för den enskilda martyren. Guds offer är deltagandet i mänsklighetens lidande och inte ett offer av något mänskligt. Därför är det inte heller en falsk spirituell perfektionism eller oförståeligt i moderniteten att följa efter Guds mönster i lidandet, tjänandet och maktlösheten; det är att vara människa på sättet Gud uppenbarar.

7. Att uppståndelsehoppet tonas ned i moderniteten stämmer, men grundpremisserna för denna historiska förändring som Taylors teori ger befinner sig inte i kontinuitet med resultatet. Orsaken till det nedtonade uppståndelsehoppet är inte som Taylor menar ett uttryck för en uppfattad värde- och meningslöshet i livet och döden eller ett antaget sökande efter heroism. Det är mer rimligt att förklara det utifrån Taylors tecknande av den immanenta ramens påverkan på moderniteten. Martyrernas behov för att kunna tolka mening i lidandet är att betona Guds nedstigande rörelse och antagande av de mänskliga förutsättningarna i livet, som ett sätt att betona visionen av förändring här och nu, och kommunicera kyrkans identitet för den mänskliga blomstringen.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att skillnaderna mellan epokerna till viss del kan förstås och förklaras med Taylors och Hans teorier om moderniteten. Men det finns även förändringar som inte låter sig förklaras med hjälp av teorierna. Det går fortfarande att hantera lidandet och tolka det som meningsfullt, det finns fortfarande politiska och samhällseliga dimensioner som manar till politisk förändring i martyrernas tolkningar, och erfarenheten av lidande medför inte ett ifrågasättande av Gud i moderniteten.

I nästa kapitel ska jag diskutera varför skillnaderna mellan epokerna i hur martyrer tolkar sitt martyrskap och lidande inte fullt går att förstås eller förklaras med Taylors och Hans teorier. Varför stämmer inte deras grundläggande tes om att lidandet i moderniteten inte kan tolkas som meningsfullt eller positivt, att lidandet i moderniteten är ohanterbart och meningslöst, att lidandet saknar politiska och samhällseliga dimensioner och att det i moderniteten är omöjligt att använda Gud som förklaringsmetod eller meningsskapande tolkningsram för lidandet?

Detta menar jag har att göra med teologisk kreativitet och rekontextualisering, och är uttryck för en förnyad identitet i moderniteten. Diskussionen centrerar kring den grundläggande tendensen i flera motiv som identifierats i analysen i kapitel 4: det i moderniteten ökade fokuset på immanens kontra transcendens, den förändrade gudsbilden och självbilden samt på nytt formulerande av hoppet. De teologiska förändringarna handlar om *Imitatio Christi*: vad (eller vem) man anser att man imiterar när man imiterar Kristus, varför man imiterar Kristus och hur man imiterar Kristus.

6 Diskussion: förnyad identitet

I denna uppsats har det hittills identifierats gemensamma motiv i tidigkyrkliga och moderna martyrs tolkningar av martyrskapet och dess lidande, samt tydliga skillnader i hur kristna martyrer förstår och använder dessa motiv mellan epokerna.

Dessa skillnader kan, som kapitel 5 visat, till viss del förstås och förklaras med hjälp av Taylors och Hans teorier om moderniteten och lidande. Men deras grundläggande teser har visat sig ej stämma. Det går fortfarande att hantera lidandet och tolka det som meningsfullt, det finns fortfarande politiska och samhällseliga dimensioner som manar till politisk förändring i martyrernas tolkningar och erfarenheten av lidande och bibehållandet av en gudstro leder inte ett teodicéproblem i moderniteten. Sättet som de moderna martyrerna åstadkommer detta är dock inte identiskt med hur deras föregångare från den tidiga kyrkan gjorde.

Den övergripande teoretiska utgångspunkten i denna uppsats har varit att historia är berättelser vi berättar för att förstå vilka vi är (Williams 2014:4–31). Texterna som analyserats är uttryck för och konstruktioner av en identitet i två historiska epoker. Analysen i denna uppsats visar hur denna identitet förändrats över tid. I texterna uttrycker martyrerna en tids kyrkoidentitet och reflektion kring vad det innebär att vara kristen. Denna uppsats syften har varit att studera hur kyrkan har förändrats över tid och att bidra med teoriutveckling genom förklarande och problematiserande analys om lidande i moderniteten. Detta har studerats utifrån den övergripande frågan om hur förändringar i kyrkans identitet speglar i martyrs berättelser från två olika historiska epoker.

Jag vill argumentera för att de skillnader som identifierats mellan epokerna i tolkningarna av martyrskapet och lidandet som inte följer Taylors och Hans teckning av moderniteten är uttryck för en rekontextualiserad teologisk konstruktion av gudsbild, självbild och politiskt hopp. Detta är tecken på en förnyad kristen identitet. De kristna martyrerna är inte icke-moderna, men inte heller så sekulariserade som Taylor och Han hävdar att människor i den moderna epoken är.

Den förnyade identiteten innebär att martyrerna inte statiskt kan återupprepa de tolkningar av samma motiv som de tidigkyrkliga martyrerna gjorde i sitt meningsskapande och hantering av lidandet. De moderna martyrerna avviker från de tidigkyrkliga martyrerna eftersom de är påverkade av moderniteten. Därför har de anpassat sitt identitetsskapande till en ny historisk kontext och avviker från den sekulära teckningen av moderniteten så som Taylor och Han beskriver den. Deras tolkningar är påverkade av sin tid, men de är också påverkade av möjligheterna för teologisk flexibilitet, kreativitet och rekontextualisering.

Varför stämmer inte mitt material överens med Taylors och Hans grundläggande tes som handlar om den generella sekulariseringen i moderniteten? Att martyrerna är bekännande kristna eller kyrkliga ämbetsbärare är inte en tillfredsställande förklaring. Taylor och Han menar att deras teckning av moderniteten omfattar alla människor och hela den moderna västerländska kulturen; deras ambitioner är universella (med den

västerländska världens ramar). Taylor och Han utgår ifrån att moderniteten är till sin essens sekulär vilket gör att kristna varianter av moderniteten av nödvändighet faller utanför. Teologin antas av teoretikerna vara statisk. Den flexibilitet och rekontextualisering som de moderna martyrerna har använt sig av för att skapa mening i lidandet undgår Taylor och Han.

De moderna kristna martyrernas texter är annorlunda än de tidigkyrkligas. Identitetsskapandet görs på olika sätt, vilket visats i uppställningen av de olika motiven i kapitel 4 och skillnaderna i tolkningarna i möte med teorierna i kapitel 5. Det kristna identitetsskapandet och teologiserandet är inte statiskt och moderniteten är inte entydigt sekulär. Mitt resultat visar att det finns en kristen modernitet som Taylor och Han har svårt att se eller fånga i sina teorier och begrepp. Det tycks som att Taylor och Han utgår i sina teckningar av moderniteten utgår från sina sekulära akademiska närmiljöer. Deras teoriers brister är troligtvis uttryck för kulturella tendenser av att inte räkna med variationer och att inte se de teologiska förskjutningar som kan och har skett.

Halldorf har konstaterat att det finns olika slags moderniteter än Taylors. Taylors modernitet är antropocentrisk och har en negativ syn på lidandet, vilket är svårt att förena med en teocentrisk utgångspunkt (Halldorf 2012:239). En teocentrisk modernitet kan vara präglad av moderniteten så som den Taylor tecknar men behöver inte vara identisk med den i tolkningen av lidandet för att klassas som modern (Halldorf 2012:231, 234, 238). Denna uppsats resultat bekräftar Halldorfs argument om olika moderniteter i frågan om tolkandet av mening i lidande. De analyserade moderna martyrerna kan, liksom Gustafson i Halldorfs avhandling, beskrivas som präglade av moderniteten men med egen karaktär och integritet vilket förklarar skillnaderna med Taylors modernitet (Halldorf 2012:238).

Den teologiska omtolkande reflektionen över gudsbild och skiften i fokus för de moderna martyrerna är uttryck för att de är påverkade av den modernitet som Taylor tecknar upp. De kan samtidigt bibehålla tron på en god, rättvis och allsmäktig Gud, och tolka sitt lidande som meningsfullt, på grund av rekontextualiseringen av teologin. De moderna martyrernas modernitet kan beskrivas som teocentrisk, men martyrerna är samtidigt tydligt påverkade av det antropocentriska skiftet, avförtrollningen och den immanenta ramen som Taylor tecknar upp som kännetecknande den antropocentriska moderniteten. De moderna martyrernas modernitet skulle därför kunna beskrivas som antropocentrisk, men med utgångspunkt i att den teologiska reflektionen börjar i hur de förstår Gud (inkarnationen, lidande, mänsklighet, tjänande och avstående från makt).

De teologiska skiften som främst påverkar rörelserna i tolkningarna mellan antiken och moderniteten är en förändrad gudsbild, ett ökat fokus på mänsklighet och en förändrad tolkning av politik och hopp. Dessa skiften gör det möjligt för de moderna martyrerna att bibehålla gudstron och tolka lidandet som meningsfullt i moderniteten så som Taylor och Han tecknar den.

6.1 *Imitatio Christi* - immanens, hopp och makt

Ett skifte från förståelsen av maktskapande lidande och martyrskap till en förlust av makt genom lidande och martyrskap har skett mellan de två studerade epokerna. Martyrdöden och lidandet beskrivs som en erfarenhet av maktlöshet - men inte meningslöshet, som Taylor och Han menar. Modernitetens Gud som meningsskapande tolkningsram för martyrer är Gud som tjänande, maktlös och beroende. Det är Gud som rört sig nedåt och blivit människa.

I stället för att tolka sina erfarenheter och beskriva sin identitet som de sanna makthavarna genom tro så väljer de moderna martyrer att tolka sina erfarenheter och beskriva sin identitet som individer som på grund av sin tro valt att försätta sig i den position de gjort. Modernitetens kristna identitetsideal förkroppsligad i martyren är inte en förkämpe tillsammans med Gud mot världens härskare och djävulen. Hon är en individ som kämpar mot sig själv, sin egen ondska och del i orättfärdiga totalitära system som hävdar makt på sätt som förnekar människors värdighet. Den meningsskapande horisonten har flyttats till dödens händelse som crescendo. Meningen hämtas från det mänskliga livet och den immanenta världen, så som den erfaras av martyrer och erfärs av Gud själv som lidande tjänande människa. Fokuset är kyrkan och livet här och nu, för martyrens medmänniskor.

Genom sitt sätt att poängtera det gemensamma med den som utsätter henne för lidandet inkluderar den moderna martyren sig själv i den politiska och samhällliga ansvarspositionen. Lidandet ges en mening och ett syfte i att det belyser den egna skulden som den gemensamma mänskligheten bär på.

De tidigkyrkliga texternas politiska och samhällliga dimensioner låg bland annat i att imperiet och makthavarna beskrevs med demoniserande terminologi. Även att det gängse narrativet om vad som var maktutövning och maktdemonstration vändes uppochner så att de lidande torterade kropparna beskrevs som segrarna och de traditionella makthavarna som förlorarna var politiska inlägg i samtiden. Martyrens lidande, vilket konventionellt i den historiska kontexten skulle förstås som förlust av makt, beskrevs i stället som en seger och en maskulinisering, ett åsamkande av makt. Det är en subversiv tolkning av vem som är den verkliga makthavaren.

Samtidigt kan samma sak diskuteras angående de moderna martyrens tolkning. Genom att fokusera på det gemensamma med bödeln, belysa den egna maktlösheten och tillskriva Gud den egenskapen och valet så utmanas den historiska kontextens konventionella tolkning av makt och anspråk på gudomlighet i totalitära ideologier.

Genomgående ser vi en förändring i historien mot att tolka och förklara martyrskapet och lidandet med immanenta förklaringsmodeller. Detta bekräftar Taylors teckning av ett antropocentriskt skifte, en separation mellan immanens och transcendens och den immanenta ramen som formar den moderna människans världsbild och tolkningsmöjligheter. En viktig följdfråga är om modernitetens immanenta förklaringsmodeller för meningsskapande är tillräckliga för att *Imitatio Christi* i bemärkelsen som Slane (2004) och Han (2021) menar: att så som Kristus kritisera de politiska system som förnekar människans och skapelsens okränkbara värde och faktiskt

mobilisera den subversiva potential den tidiga kyrkan kunde i sitt identitetsskapande genom berättandet och formulerandet av martyrnarrativen.

Flera forskare (Perkins 1995, Cobb 2017, Slane 2004, Cooper 1998) menar att grundläggande för hela genren av martyrtexter i antiken var den subversiva potentialen och de politiska implikationerna som fanns i de narrativa teknikerna genom vilka de tidiga kristna valde att representera sig genom. Texters sätt att förmedla budskapet om martyrer och deras kroppar och beteenden gentemot den politiska makten var medel för att särskilja sig själva som kristna gentemot den omgivande kulturen. I moderniteten har detta förändrats. Den politiska kampen och motståndaren har både blivit fullständigt immanent. Motståndaren förstås av martyrer i moderniteten som mänsklig och inomvärldslig. Förståelsen av motståndaren har även internaliserats. Martyrer ser sig själva som del av de strukturer hon genom martyrskapet och lidandet önskar bryta upp med och förändra.

Demonisering omöjliggör förändring och diskussion med motparten. Om en människa eller ett system är djävulen så är det omöjligt att hon eller det kan av mänsklig ansträngning förändras. Genom att de moderna martyrer inte avhumaniserar de totalitära strukturerna eller de enskilda bödlarna som utsätter dem för lidandet så kommunicerar texterna i moderniteten en önskan och ett hopp om förändring för andra människor i framtiden. Den kristna identiteten formas kring en envishet om vad som är gott för världen och människor. Detta kommunicerar martyrer med de verktyg som finns tillgängliga inom en immanent ram och avförtrollad antropocentrisk världsbild.

Demoniseringen, tillskrivandet av makt till martyren genom den särskilda gemenskapen och vägen till Gud, och uppståndelsefokuset samverkade i antiken för att vittna om ett ifrågasätta maktanspråket hos imperiemakten. Maktlösheten och den gemensamma mänskliga skulden som präglar modernitetens martyrs vittnesbörd, och därmed det kristna identitetsskapandet, ifrågasätter på nytt sin tids historiska tolkning av vem som är den ultimata makthavaren och värdet i ett mänskligt liv.

Flera likheter går att identifiera mellan den tidiga kyrkans och modernitetens martyrer. Martyrer i moderniteten är, enligt Slane, objekt för politiskt förtryck i egenskap av subjekt som politiskt engagerar sig för mänsklig rättvisa (Slane 2004:73). Bonhoeffer som exempel för modernt martyrskap imiterade Kristus genom att ge sitt liv för sina vänner och kan därmed beskrivas som martyr menar Slane. Denna uppsats resultat visar att de moderna martyrens reflektion och ambition av att *Imitatio Christi* går vidare än så. De moderna martyrer tolkar mening i sitt martyrskap och dess lidande utifrån en teologisk reflektion över Kristus som inkarnerad, utlämnad, maktlös, tjänande, lidande och död. Detta mönster är vad de själva medvetet följer efter. Detta är att bli människa enligt de moderna martyrer.

Slane skriver att den kristna förståelsen av martyrskap är en fråga om historisk utveckling och utarbetande av relationen mellan Kristi liv och död och hans följares liv och död (Slane 2004:34). Denna uppsats resultat bekräftar detta. Martyrer i moderniteten tolkar även *Imitatio Christi* som ett avsärande av makt och kommunicerande av hopp om mänsklig blomstring inom denna värld, och inte i en

transcendent värld bortom detta. Den kristna tolkningen av martyrskap kan förstås som en historisk utveckling och utarbetande av relationen mellan Kristi liv och död och hans följares liv och död, men också om makt, hopp och ansvar för förändring här och nu.

Denna uppsats resultat visar att martyrererna i moderniteten reflekterar över och finner mening i sitt lidande och martyrskap utifrån reflektion över *Imitatio Christi*. På grund av detta hävdar jag att Kisers ställningstagande om att de algeriska martyrererna inte dog för sin kristna tro utan för att de vägrade lämna sina muslimska vänner inte är korrekt (Kiser 2002:xiii). Deras lidande och död var medvetna handlingar grundade i en rekontextueliserad teologi över *Imitatio Christi*. Att imitera och efterfölja Kristus i moderniteten är något annat än i den tidiga kyrkan så som det kommunicerades av martyrererna. De moderna martyrererna valde att agera på så sätt att de hamnade i de positionerna som innebar lidandet och martyrskapet på grund av sin kristna tro och teologiska reflektion, påverkad av moderniteten. Kärleken för de muslimska vännerna var en kristen troshandling, motiverad av Kristus fulla mänsklighet, som innebar tjänande, maktlöshet, lidande och död.

Chenu menar att den avgörande skillnaden mellan moderna och tidigkyrkliga martyrer är martyrerernas tolkningar av i vilket skede de väntar sig möta Kristus. Den moderna martyren har inte samma härlighets- och uppståndelsehorisont som sina tidigkyrkliga motparter. Nittonhundratalets Gud är i stället den lidande tjänaren med trasig kropp (Chenu 1990:23). Detta skifte från uppståndelsens Kristus till den lidande tjänande Jesus bekräftas av denna uppsats resultat. Det är fortfarande Gud som ger mening till lidandet i moderniteten, och lidandet är inte menings- eller värdelöst så som Taylor och Han beskriver moderniteten. Men denna Gud är en lidande tjänare som delat mänsklighetens villkor.

Hade de moderna martyrererna inte haft möjlighet till rekontextualisering av tron och teologin genom kreativa omtolkningar av gudsbild, självbild och hoppet på sättet som jag argumenterar för i denna uppsats så hade Taylors och Hans teorier sannolikt befunnit sig i mer kontinuitet med materialet. Martyrerernas möjlighet till omtolkning inom ramen för kristen teologi kan beskrivas ha gjort gudstron mer immun mot den sekularisering och smärtofobi som Taylor och Han tecknar upp som symptomatisk för moderniteten.

De moderna martyrererna använder den immanenta ramen och det antropocentriska skiftet och fokuserar på Guds nedåtstigande rörelse in i det immanenta och i lidandet. Lidandet negerar inte martyrerernas eller kyrkans vision om den mänskliga blomstringen som ska uppenbaras och bli verklig i denna värld. Martyrererna ifrågasätter de politiska och samhällseliga strukturerna genom att framhäva sin egen och Guds maktlöshet som något att efterfölja. Detta är den politiska potentialen i de moderna martyrerernas texter. Varken lidande eller utomvärldslighet, transcendens eller icke-mänsklighet är slutmål eller vad kyrkan hoppas för och är. Gud kan vilja lidande och samtidigt mänsklig blomstring – och det har uppenbarats i Kristus.

6.2 Sammanfattning av diskussion

Det finns skillnader mellan hur kristna martyrer beskriver och tolkar martyrskapet och lidande i den tidiga kyrkan och moderniteten. Skillnaderna beror på det antropocentriska skiftet, modernitetens immanenta ram och avförtrollningen så som den beskrivits av Taylor. Andra skillnader beror på ett omformulerande och byte av emfas inom den kristna trons ramar i en ny historisk kontext. Skillnader som upptäckts mellan epokerna i tolkningarna av martyrskapet och lidandet som ej följer Taylors och Hans teckning av moderniteten är uttryck för en rekontextualiserad teologisk konstruktion av gudsbild, självbild och politiskt hopp. De är tecken på en förnyad identitet. De kristna martyrerna är inte icke-moderna, men inte heller sekulariserade så som Taylor och Han hävdar är grundläggande för den moderna epoken.

Denna teologiska rekontextualisering och omtolkning har påverkats av de historiska förändringar som skett i moderniteten så som den förklarats av Han och Taylor. Det har dock inte lett till den smärfobi eller omöjlighet att tolka mening och bibehålla gudstro i lidandet och martyrskapet som Han och Taylor menar. Den meningsskapande horisonten är för kyrkan i moderniteten immanent och antropocentrisk, i betydelsen att den kristna ambitionen inte är att bli eller uppnå något annat än inomvärldslig mänsklighet. Martyrernas meningsskapande i moderniteten är härledd ur en teologisk reflektion över Guds inkarnation och erfarenhet av människovarande.

Den kristna identiteten i moderniteten som uttrycks av martyrerna är en gemenskap präglad av mellanmänskligt hopp och tro på förändring för människors bästa. Gud anses själv, genom inkarnationen, ha lämnat ett mönster i hur livet och relationer i denna värld ska vara. Den kristna människan uttryckt genom de moderna martyrernas tolkningar är en människa som *Imitatio Christi* i den nedåtgående rörelsen. Det är en människa som blir människa så som Jesus var människa - maktlös, utlämnad, tjänande, lidande och döende, för andra människor så att de också, i framtiden, ska bli människor i denna värld. Den grundläggande skillnaden mellan den omgivande kulturen i moderniteten och den kristna identiteten är räknandet med Gud som meningsskapande och det hopp som finns om förändring i världen, för mänsklig blomstring.

7 Förslag på vidare forskning

Förändringen i kyrkans identitet över tid uttrycks i ett ökat fokus på mänsklighet och immanenta förklaringsmodeller. Gemensamt för gudsbild, självbild och det politiska hoppet i moderniteten är den immanenta och antropocentriska utgångspunkten. En fråga som på grund av denna uppsats omfattning inte forskats vidare på men som är relevant är vilken människa det är martyrerna pratar om när begrepp som mänsklighet, människoblivande och människovarande används för att forma kristen identitet i moderniteten.

Mitt urval av material går på denna punkt att ifrågasätta. Majoriteten av materialet är författat av män vilket kan påverka den teologiska reflektionen. De köns- och genusaspekter som eventuellt påverkat resultatet har inte analyserats vidare. Vidare forskning skulle kunna bestå i en likvärdig komparativ analys av texter skrivna av kvinnliga martyrer. Som Cobb (2008), Parkhouse (2017), Cooper (1998) och Perkins (1995) lyft är mycket av det lidande som den tidiga kyrkans kvinnliga martyrer utsattes för, och sättet det lidandet och deras martyrskap skrevs om, könat. Har detta fortsatt i moderniteten? Särskilt intressant är hur martyrerna tolkar maktbegreppet i moderniteten i relation till *Imitatio Christi* och det antropocentriska klimatet. Har maktlöshet och människoblivande i efterföljelse av Kristus samma bäringskraft i meningsskapandet och hoppingivandet för politisk förändring ur ett kvinnligt perspektiv, vars position historiskt formats och präglats av en större maktlöshet på grund av könsförtryck?

Perkins skriver om representationens politik och konstaterar att representation är av naturen ofullständig och selektiv (Perkins 1995:200). Om förändringarna som speglas i kyrkans identitet i martyrs berättelser i moderniteten är ett ökat fokus på immanens och mänsklighet är en viktig fråga vilken sorts människa som får representeras och vilken människosyn, teologi och identitet som reproducerats genom självrepresentationen. Vem är den människa som martyren tänker sig bli genom martyrskapet och lidandet, och vilket kön har den? Denna uppsats resultat pekar på att det är relevant att fortsätta studera konstruktioner av maskulinitet, kristet identitetsskapande och kopplingen mellan makt och martyртеologi genom martyrtexter i moderniteten.

Metodologiskt är det komplicerat att utföra en komparativ textanalys av texter över lång tid som det har gjorts i denna uppsats. Kyrkan har förändrats över tid och i moderniteten är hon varken anti-modern eller sekulariserad. Hon har genom teologisk rekontextualisering och kreativitet kunnat tolka Gud, sig själv och sitt hopp för världen utifrån den immanenta och antropocentriska moderna utgångspunkten. Taylor argumenterar för att det antropocentriska skiftet och särskiljandet mellan immanent och transcendent har långa historiska rötter, men att denna rörelse började accelerera under medeltiden och reformationen. Detta skede skulle vara intressant att studera närmare. Hur och när började detta påverka kyrkans teologiserande och identitetsskapande så som det konstaterats i denna uppsats? En liknande studie som denna men med material från kristna martyrer runt medeltiden och reformationstiden skulle därför vara av kyrkohistoriskt intresse att studera.

8 Slutsatser och sammanfattning

Denna uppsats syften har varit att studera hur kyrkan förändras över tid och att bidra med teoriutveckling genom förklarande och problematiserande analys om lidande i moderniteten. Detta har gjorts med hjälp av den övergripande frågan: hur speglas förändringar i kyrkans identitet i martyrs texter från två olika historiska epoker?

Eftersom jag velat studera vilken påverkan moderniteten har på den kristna identiteten och identitetsskapandet genom martyrtexter har jag valt att jämföra tidigkyrkliga och moderna martyrs texter. Genom komparativ analys har skillnader mellan epokerna i tolkningarna av martyrskapet och dess lidande framträtt.

Sex motiv har identifierats i martyrens tolkningar av martyrskapet och dess lidande. Motiven återfinns såväl i den tidiga kyrkan som på nittonhundratalet. Detta är:

1. lidande som frihet och befrielse,
2. det transformerande lidandet,
3. lidande och martyriet som argumentation,
4. lidande som gemenskap med Gud,
5. martyrens lidande som den särskilda vägen och
6. martyrskapet som kamp.

Skiften från transcendent till immanent tolkningsram, från makt till maktlöshet samt ett ökat fokus på mänsklighet återkommer som skillnader mellan epokerna i martyrens tolkningar av dessa motiv.

Gudsbilden har påverkats under historiens gång och förändrats in i moderniteten: de moderna martyerna identifierar sig med och följer den lidande, tjänande, utgivna, maktlösa Jesus istället för den uppståndne mäktige Kristus i härligheten. Synen på martyren har också förändrats: martyren i moderniteten ser sig genom lidandet bli mer människa istället för mer än människa, och hon kan inte påverka sin frälsning eller närhet till Gud. Den politiska potentialen i martyrtexterna och lidandet har också förändrats och omtolkats: det förekommer i de moderna martyrens texter ingen demonisering av den andre, maktlösheten premieras och den politiska förändringen martyren vill se är här och nu för andra människor istället för senare, för de kristnas befrielse och de världsliga makthavarnas förgörelse.

Dessa skillnader kan till viss del förstås och förklaras med Taylors och Hans teorier om moderniteten. Den immanenta ramen, avförtrollningen och det antropocentriska skiftet hjälper oss att förstå de återkommande skiften till fokuset på det immanenta och på mänsklighet. Men det finns även sådana förändringar som inte låter sig förklaras med hjälp av Taylors och Hans teorier om moderniteten och lidande. Det går fortfarande för martyerna i moderniteten att hantera lidandet och tolka det som meningsfullt, och det finns fortfarande för martyerna politiska och samhällseliga dimensioner som manar till politisk förändring i deras tolkningar samt deras erfarenheter av lidande innebär inte ett ifrågasättande av Gud. Taylors och Hans grundläggande teser har visat sig inte stämma.

Martyrerna i moderniteten är påverkade av, men inte synonyma med, den modernitet som Taylor tecknar upp. Men skillnaderna beror inte på att de återupprepar samma tolkningar av motiven i sitt meningsskapande som deras tidigkyrkliga föregångare i martyrskapet gjort. Martyrerna i moderniteten avviker till viss del ifrån de tidigkyrkliga martyrerna - men de är samtidigt inte sekulära i den meningen som Taylor och Han tecknar upp som modernitetens kännetecken.

Jag har argumenterat för att detta är uttryck för en förnyad kristen identitet. De moderna martyrerna är inte kristna istället för moderna, men de är heller inte moderna istället för kristna. Deras tolkningar och identitet är påverkade av sin tid men också av deras teologiska möjligheter till rekontextualisering och omtolkning med utgångspunkt i sin historiska kontexts förutsättningar.

Slutsatsen i denna uppsats är att kyrkans identitet har förändrats över tid. Den är antropocentrisk men samtidigt teocentrisk. Mänsklighet och immanens kontra transcendens används som tolkningsram och utgångspunkter för formulerandet av gudsbild, självbild och politiskt hopp. Den förnyade identiteten har möjliggjort bibehållandet av gudstron och meningsskapande av lidandet i moderniteten, till skillnad från vad som enligt Taylor och Han förväntas av moderna människor. Taylors och Hans teorier om sekularisering av kyrkans identitet i moderniteten har inte skett i praktiken.

Bibliografi

Primärlitteratur

- Bonhoeffer, Dietrich, 2006. *Motstånd och underkastelse: brev och anteckningar från fängelset*, i översättning av Janne Carlsson. Örebro: Cordia. S. 214–242.
- Broder Christian, 1993. *Brev till Attias representant*, i översättning av John W. Kiser. I: John W. Kiser, 2002. *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria*. New York: St Martins Griffin. S. 152–153.
- Broder Christian, 1993. *Andligt testamente*, i översättning av John W. Kiser. I: John W. Kiser, 2002. *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria*. New York: St Martins Griffin. S. 244–246.
- Broder Christian, 1995. *Bulletin till vänner och familj*, i översättning av John W. Kiser. I: John W. Kiser, 2002. *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria*. New York: St Martins Griffin. S.203.
- Broder Christian, 1996. *Föredrag på retreat om de fem pelarna för fred*, i översättning av John W. Kiser. I: John W. Kiser, 2002. *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria*. New York: St Martins Griffin. S. 218-220.
- Broder Christophe, 1993–1994. *Christophes dagbok*, i översättning av John W. Kiser. I: John W. Kiser, 2002. *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria*. New York: St Martins Griffin. S.157, 162–163.
- Broder Luc, 1994 och 1996. *Brev till Paul Grenot*, i översättning av John W. Kiser. I: John W. Kiser, 2002. *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria*. New York: St Martins Griffin. S.192, 220.
- Broder Paul, 1995. *Brev till tidigare abbot i Taimé*, i översättning av John W. Kiser. I: John W. Kiser, 2002. *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria*. New York: St Martins Griffin. S.197.
- Ignatios av Antiokia, *Brev till efesierna*, i översättning av Andrén, Olof & Beskow, Per. I: Andrén, Olof & Beskow, Per, 2006. *De apostoliska fäderna*. 2 uppl. Skellefteå: Artos. S. 82–87.
- Ignatios av Antiokia, *Brev till magnesierna*, i översättning av Andrén, Olof & Beskow, Per. I: Andrén, Olof & Beskow, Per, 2006. *De apostoliska fäderna*. 2 uppl. Skellefteå: Artos. S. 90–93.
- Ignatios av Antiokia, *Brev till trallierna*, i översättning av Andrén, Olof & Beskow, Per. I: Andrén, Olof & Beskow, Per, 2006. *De apostoliska fäderna*. 2 uppl. Skellefteå: Artos. S. 95–98.

- Ignatios av Antiokia, *Brev till romarna*, i översättning av Andrén, Olof & Beskow, Per. I: Andrén, Olof & Beskow, Per, 2006. *De apostoliska fäderna*. 2 uppl. Skellefteå: Artos. S. 99–102.
- Ignatios av Antiokia, *Brev till filadelfierna*, i översättning av Andrén, Olof & Beskow, Per. I: Andrén, Olof & Beskow, Per, 2006. *De apostoliska fäderna*. 2 uppl. Skellefteå: Artos. S. 104–107.
- Ignatios av Antiokia, *Brev till smyrnierna*, i översättning av Andrén, Olof & Beskow, Per. I: Andrén, Olof & Beskow, Per, 2006. *De apostoliska fäderna*. 2 uppl. Skellefteå: Artos. S. 109–113.
- Ignatios av Antiokia, *Brev till Polykarpos*, i översättning av Andrén, Olof & Beskow, Per. I: Andrén, Olof & Beskow, Per, 2006. *De apostoliska fäderna*. 2 uppl. Skellefteå: Artos. S. 114–116.
- The Martyrdom of Saints Perpetua and Felicitas*, i översättning av Musurillo, Herbert. I: Kraemer, Ross S. (red.), 2004. *Women's Religions in the Greco-Roman World: A Sourcebook*. New York: Oxford University Press. S. 356–368.

Sekundärlitteratur

- Andrén, Olof & Beskow, Per, 2006. *De apostoliska fäderna*. 2 uppl. Skellefteå: Artos.
- Balling, Jakob & Bidstrup, Ulla Morre & Bramming, Torben, 1997. *De unge skal se syner: Perpetuamartyriet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bethge, Eberhart. *Tilläg: De sista dagarna*. I: Bonhoeffer, Dietrich, 2006. *Motstånd och underkastelse: brev och anteckningar från fängelset*. Örebro: Cordia. S. 243-251.
- Boudreaux, Richard, 2000. Pope Honors 20th Century Christian Martyrs. I: Los Angeles Times 8 maj 2000. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2000-may-08-mn-27833-story.html>. Hämtad 18 januari 2023.
- Burrus, Virginia, 2007. Mapping as Metamorphosis: Initial Reflections on Gender and Ancient Religious Discourses. I: Penner, Todd & Vander Stichele, Caroline (red.), *Mapping Gender in Ancient Religious Discourses*. Leiden, Nederländerna: Brill. S. 1–10.
- Catholic monks beatified in Algeria, first in a Muslim nation, 2018. I: Al Jazeera 9 december 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2018/12/9/catholic-monks-beatified-in-algeria-first-in-a-muslim-nation>. Hämtad 18 januari 2023.
- Chenu, Bruno, 1990. *The Book of Christian Martyrs*. London: SCM Press.
- Cobb, L. Stephanie, 2008. *Dying to Be Men: Gender and Language in Early Christian Martyr Texts*. New York: Columbia University Press.

- Cobb, L. Stephanie, 2017. *Divine Deliverance: Pain and Painlessness in Early Christian Martyr Texts*. Oakland, CA: University of California Press.
- Cooper, Kate, 1998. The Voice of the Victim: Gender, Representation and Early Christian Martyrdom. I: *Bulletin of the John Rylands Library* 80.3. S. 147–158.
- Dahlgren, Stellan & Florén, Anders, 1996. *Fråga det förflutna: en introduktion till den moderna historieforskningen*. Lund: Studentlitteratur.
- Gremmels, Christian, 2002. *Efterskrift till den sjuttonde reviderade tyska upplagan*. I: Bonhoeffer, 2006. *Motstånd och underkastelse: brev och anteckningar från fängelset*. S.252–256.
- Halldorf, Joel, 2012. *Av denna världen?: Emil Gustafson, moderniteten och den evangelikala väckelsen*. Skellefteå: Artos & Norma.
- Han, Byung-Chul, 2021. *Palliativsamhället: smärta idag*. Stockholm: Erztatz.
- Kiser, John W., 2002. *The Monks of Tibhirine: Faith, Love and Terror in Algeria*. New York: St Martins Griffin.
- Kraemer, Ross S., 1992. *Her Share of the Blessings: Women's Religions Among Pagans, Jews and Christians in the Greco-Roman World*. New York: Oxford University Press.
- Kraemer, Ross S., & Lander, Shira L., 2000. Perpetua and Felicitas. I: Esler, Philip F. (red), *The Early Christian World*, vol. 2. London: Routledge. S. 1048–1068.
- Kwon, Soon-Gu, 1998. *Christ as Example: The Imitatio Christi Motive in Biblical and Christian Ethics*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Leavenworth, James B., 2022. *Suffering for Our Sakes: The Soteriological Thought Process of Ignatius of Antioch*. Edinburgh: University of Edinburgh.
- Lowry, Linda, 2021. Global Christian Relief: 13 Christians Murdered For Following Jesus – Every Day. <https://globalchristianrelief.org/christian-persecution/stories/13-christians-killed-every-day/>. Hämtad 18 januari 2023.
- McGee, Martin, 2008. *Christian Martyrs for a Muslim People*. New York: Paulist Press.
- Open Doors U.S.: World Watch List 2023. <https://www.opendoors.org/en-US/persecution/countries/>. Hämtad 18 januari 2023.
- Parkhouse, Sarah, 2017. The Fetishization of Female Exempla: Mary, Thecla, Perpetua and Felicitas. I: *New Testament Studies* 63.4. S. 567–587.

- Pepinster, Catherine, 2020. *Martyrdom: Why Martyrs Still Matter*. London: SPCK Publishing.
- Perkins, Judith, 1995. *The Suffering Self: Pain and Narrative in the Early Christian Era*. London: Routledge.
- Royal, Robert, 2000. *The Catholic Martyrs of the Twentieth Century: A Comprehensive World History*. New York: The Crossroad Publishing Company.
- Schoedel, William R., 1985. *Ignatius of Antioch: A Commentary on the Letters of Ignatius of Antioch*. Philadelphia, PA: Fortress Press.
- Shaw, Brent D., 1993. Passion of Perpetua. I: *Past and Present* 139. S. 3–45.
- Slane, Craig J., 2004. *Bonhoeffer as Martyr: Social Responsibility and Modern Christian Commitment*. Grand Rapids, MI: Brazos Press.
- Taylor, Charles, 2018. *A Secular Age*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Williams, Rowan, 2014. *Why Study the Past?: The Quest for the Historical Church*. New ed. London: Darton Longman & Todd.
- Wylie, Shannon G., 2015. *Dialogue of Spiritual Life Between Catholics and Muslims: Entering into the Experience of "The Other" with the Thought of Karol Wojtyla/John Paul II and Christian de Chergé*. Montreal: McGill University.